

MUNTANYA

4€ / ANY 130 / NÚM. 868 / DESEMBRE 2006

CEC

Ripollès

Terra de llegendes

ESQUÍ NÒRDIC

Travessia de Rondane

GEÒLEGS IL·LUSTRES

**Lluís Marià Vidal,
un gegant de la ciència**

ESPELEOLOGIA
Exploracions
a la serra de Busa
i al Capolatell

Torna a viure entre cotons

Més senyalitzacions perquè et puguis perdre sentint-te segur, més hores de sol que t'acaronen la pell, muntanyes de neu que et protegeixen de la rutina, blanc a la terra i a la teva ment. Esquia a Catalunya i redescobreix aquella sensació ja oblidada de veure com el món es dibuixa al teu pas.

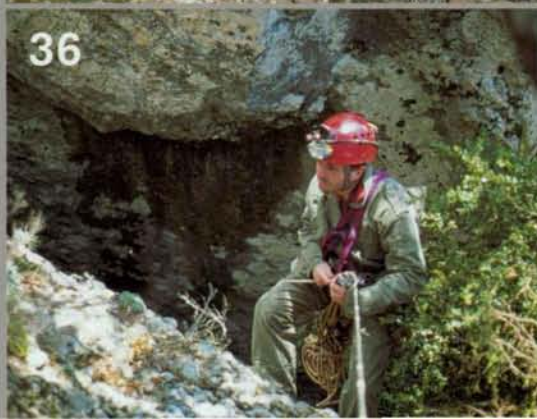
Catalunya,
una mirada

genial

www.catalunyaturisme.com

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

Entitat declarada d'Utilitat Pública

ANY 130 / NÚM. 868 / DESEMBRE 2006

ARTICLES

6 Travessia d'esquí nòrdic al parc nacional de Rondane

Elena Rivas

12 Ripollès, terra de llegendes

M. Mercè Lleonart

24 Lluís Marià Vidal i Carreras

Josep Amorós i Mestres

30 El Capolatell. Gent, història i llegenda

Montserrat Ubach i Tarrés

36 Espeleologia al Capolatell

Jordi Lloret i Prieto

SECCIONS

5 Editorial

42 Vies d'escalada

44 Llibres i mapes

46 La motxilla de muntanya

50 Itineraris excursionistes

Portada: El pont Nou de Camprodon, situat dins el nucli urbà de la vila, sobre el Ter.
(Foto: Roger Rovira).

Edita:
Centre Excursionista
de Catalunya
Paradis, 10 i 12
08002 Barcelona
Tel.: 933 152 311
Fax: 933 151 408
cec@cec-centre.org
www.cec-centre.org

President del Centre:
Josep Manel Puente

Vicepresidents:
Manuel Castellet
Francesc Banqué

Secretari:
Joan M. Martínez Moro

Tresorer:
Josep M. Zamora

Cap de premsa:
Eduard Parellada

Director de Muntanya:
Ferran Alexandri
revista.muntanya@cec-centre.org

Secretari:
Ernest Godó

Consell de Redacció:
Francesc Beato
Jordi Bernat
Joan Campaña
Jordi Domènech
Enric Nosa
Josep M. Sala
Valenti Zapater

Disseny i maquetació:
Estudi Toni Inglés
toni@toni-ingles.com

Correcció lingüística:
Eva Mengual
evamengual3@hotmail.com

Cartografia:
Albert Martínez
a@albertmartinez.com

Publicitat:
Centre Excursionista
de Catalunya
Tel.: 696 206 159

Fotomecànica:
PACMER, S.A.
Tel.: 934 099 060

Impressió:
IMGESA
Tel.: 934 622 180
Impressió en paper ecològic

Distribució:
L'ARC DE BERÀ, S.A.
Tel.: 934 653 008

Dipòsit legal:
B-545-1958

ISSN:
0212-2111

Subscripcions:
Redacció de Muntanya
Paradis, 10 i 12
08002 Barcelona
Preu subscripció anual:
22 € (sis números)

La revista *Muntanya* no comparteix necessàriament l'opinió que s'expressa en els articles publicats, sinó que la responsabilitat dels comentaris recau sobre els respectius autors. El copyright dels articles, tant de la part literària com de les il·lustracions, és propietat dels autors. Per tant, queda prohibida la reproducció total o parcial, per qualsevol procediment, dels continguts de la revista *Muntanya* sense l'autorització escrita dels propietaris del copyright.

La revista *Muntanya* és membre de:

Associació de Publicacions
Periòdiques en Català

Companyia de guies del Centre Excursionista de Catalunya

DAVID MENGUAL

1

SERVEIS DE PROFESSIONALS PER A TOTA MENA D'ACTIVITATS DE MUNTANYA

- Excursionisme d'estiu i d'hivern (raquetes de neu)
- Alpinisme i escalada (roca, neu, cascades)
- Esquí fora de pista, esquí de muntanya
- Descens de glaciers
- Vies ferrades
- Activitats per a nens i nenes
- Expedicions

2

CALENDARI ESTABLE D'ACTIVITATS

- Bateig d'escalada en roca a Montserrat (14 de maig)
- Iniciació a l'alpinisme a Chamonix (3-7 de juliol)
- Monte Rosa. Punta Gnifetti (26-30 d'agost)
- Mont Blanc (1-5 de setembre)
- Via ferrada (29 d'octubre)

3

ACTIVITATS A LA CARTA

Per fer qualsevol tipus d'ascensió a una muntanya, la millor fórmula és la contractació particular d'un guia, per dur a terme els teus projectes, segons les teves expectatives.

4

MUNTANYES DEL MÓN

Preparació, acompanyament i guiatge a trescs, ascensions i expedicions d'arreu del món.

PER A MÉS INFORMACIÓ:

Centre Excursionista de Catalunya
Paradís, 101 12 / 08002 Barcelona
Tel. 933 152 311
www.cec-centre.org
companyiaguies@cec-centre.org
Joan Jover
Tel. 933 470 269
www.geocities.com/joanjovergarcia
jjover@mesvilaweb.cat

aquesta web et sorprendrà

www.balmaat.com hem trencat esquemes

Tot el material per a esports de muntanya i aventura, totes les estacions d'esquí d'Europa, altímetre de 12.000 muntanyes, centenars de fotografies, rutes, revista... Cerca els teus companys de viatge per escalar, fer espeleologia, sortir el cap de setmana... a www.balmaat.com

Tel. 934 548 309 · 08011 Barcelona · balmaat@balmaat.com

1

**MODA ROBA
TÈCNICA**
Gran Via C.C., 531
08011 Barcelona
Tel. 934 548 309

2

**ESQUÍ
I TEMPS LLIURE**
Gran Via C.C., 527
08011 Barcelona
Tel. 934 548 309

3

ACAMPADA
Comte d'Urgell, 72
08011 Barcelona
Tel. 934 548 309

4

**MUNTANYA
TÈCNICA**
Comte d'Urgell, 76
08011 Barcelona
Tel. 934 548 309

El xalet de la Molina s'esfondra

«A dalt de la muntanya hi havia un vell xalet...», així comença una bella cançó de muntanya que a tots ens omplia d'agradables records.

Malauradament, aquest editorial no pot començar de la mateixa manera si fem referència al nostre xalet de la Molina, ja que, amb gran dolor per part meua, haig de començar dient que el xalet s'acaba de tancar per raons de seguretat.

Sí, ho heu llegit bé: a causa de les greus esquerdes aparegudes recentment, els tècnics ens aconsellen que el més prudent és tancar-lo, ja que hi ha un probable risc d'ensorrament.

En els darrers mesos s'hi ha anat obrint una sèrie d'esquerdes que afecten des de la capella fins a l'annex, amb alteracions importants al sòl i a les parets del xalet. Aquest procés no s'atura i representa, a criteri dels tècnics, una greu alteració de l'estructura de l'edifici, que és irreversible, de manera que és impossible de remodelar; en altres paraules: el xalet s'ha de fer de nou.

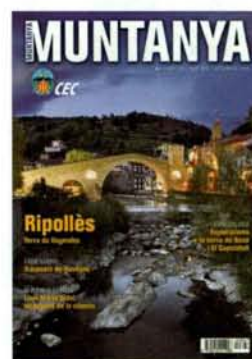
Tot això és un dany molt greu per al Centre Excursionista de Catalunya, que veu com s'esfondra un dels edificis més emblemàtics del seu patrimoni.

Si, efectivament, segons es desprèn de les investigacions iniciades, la causa del desastre són les obres que es fan als terrenys de sota, haurem de fer valer tots els arguments i les proves per iniciar les accions legals que siguin necessàries per demanar una indemnització que permeti de refer el nostre xalet.

Tot i que aquest procés està endegat des de fa temps amb l'ajut d'un equip de tècnics i advocats, el mal ja està fet, i no sols el Centre ha perdut un dels seus equipaments més estimats, sinó que Catalunya ha perdut també un patrimoni molt significatiu en el desenvolupament de l'esquí a casa nostra, sobretot ara, a les portes de celebrar el centenari del naixement de l'esquí.

Sens dubte farem tot el que calgui i més, i invertirem tots els mitjans possibles per recuperar aquest equipament que tants records té per a tots nosaltres.

Josep Manel Puente
President del Centre

Per aconseguir aquest tipus d'imatges, en què es barregen la llum artificial i la natural, l'únic element que té el fotògraf per controlar l'equilibri entre l'una i l'altra i, alhora, evitar un contrast excessiu, és la paciència. Un cop localitzat el punt de vista i l'enquadrament escollit, només cal plantar el trípode i esperar. En aquests casos, un bon llibre serà el millor amic.

Roger Rovira, fotògraf habitual de la revista *Muntanya*, ens ha fet arribar aquesta impressió a l'hora de captar el pont Nou de Camprodon. Rovira va estudiar a l'Escola de Fotografia de la UPC de Terrassa, on s'especialitzà en fotografia científicotècnica. Ha publicat a revistes com *Subterrànea* i *Pirineos*. Ha guanyat diversos premis en concursos, com el dels Naturalistes de Girona, el Concurs Internacional de Fotografia Espeleològica Ciutat de Sant Feliu o el del Congrés Valencià d'Espeleologia.

Càmera: Canon EOS 20D
Òptica: Canon EF-S
17-85 mm 1:4-5,6 IS USM
a 17mm.
Exposició: 20" a f/8 (100 ASA, RAW). Trípode i cable disparador.

JOSEP M. SALA

Noruega

Travessia d'esquí nòrdic al

UN PAÍS MUNTANYÓS

Noruega és el més muntanyós dels països nòrdics. En els 323.758 km² que ocupa, de nord a sud, hi trobarem les més diverses regions per practicar-hi la travessia d'esquí durant un llarg període de temps, per la gran innivació d'aquests indrets. Deixant a part les zones costaneres, molt accidentades pels fiords, a les zones centrals trobarem altiplans desèrtics immensos, grans llacs, cadenes muntanyoses, rius, etc., que es poden conjuminar en una mateixa travessia d'una setmana. Els camins en general no són difícils pel que fa al traçat, però sí que requereixen un gran sentit de la orientació, sobretot als grans altiplans, i encara més a l'hivern, ja que apareixen amb freqüència el vent i la boira i el paisatge es converteix en un tot blanc. A més del mapa i de la brúixola, el GPS és una eina inestimable.

Els itineraris d'estiu i d'hivern de vegades se superposen. Els d'estiu estan indicats amb una gran T vermella pintada a les pedres. A l'hivern, aquestes

marques són del tot insuficients, ja que poden quedar sepultades per la neu o cobertes de gel.

L'associació de turisme noruec (DNT) marca temporalment uns itineraris amb unes branquetes de bedoll clavades a la neu cada 20-30 m. Aquestes rutes es fan coincidir amb una important xarxa de refugis, que en molts casos estan guardats. La DNT publica cada any un calendari amb les dates de marcatge dels camins i d'obertura de refugis, que sempre coincideixen amb la Setmana Santa, unes setmanes abans i després. Fora d'aquestes dates, restarà oberta una part lliure amb avituallament abundant, estufes i llenya.

RONDANE

Es troba entre les valls de Gudbrandsdalen i Østerdalen i està dividida en dues parts pel llac Rondvatnet. Els pics dels cims –més alts a l'est i una mica més baixos a l'oest– són molt agrestos, i les valls, profundes i amb uns circs impressionants. Una travessia clàssica és la de Lillehammer-Rondane, del

Autora: **Elena Rivas**

De les innombrables zones que hi ha a Noruega per fer travessies d'esquí, Rondane n'és una d'anomenada, tant pel fet de ser parc nacional com pel fet d'albergar –després de la serralada Jotunheimen–, alguns dels cims més alts del país, que sobrepassen els 2.000 m d'altura.

parc nacional de Rondane

sud al nord. Comença als planells salvatges que van de Lillehammer a Rondane i travessa finalment el parc nacional; es necessiten deu dies per fer-la.

Després de diversos anys fent travessies pels països nòrdics, aquesta vegada escollim la zona de Rondane, perquè abans volem participar en la carrera d'esquí de fons que se celebra anualment a Lillehammer, la Birkebeiner-Rennet, de 54 km i 1.500 m de desnivell i, a més, Rondane és una de les zones interessants més pròximes a la nostra destinació. Segons els dies disponibles o que es necessitin per a l'itinerari, es pot fer la travessia completa o bé es pot dissenyar com convingui. Nosaltres vam decidir de fer un recorregut circular i entrar al més a dins possible de la zona del parc nacional, que és la més muntanyosa i espectacular. La carrera es feia el dissabte, ens trasllàdarem al lloc de partida el diumenge i començarem la nostra travessa de sis etapes el dilluns.

Com que aquest any anem força temps abans de Setmana Santa, ens pensem que trobarem les rutes

sense marcar i molts refugis sense guarda; així ens ho constata el calendari de la DNT. Més problemàtic és l'assumpte de l'itinerari, però també ens atrau la part d'aventura que això suposa.

Abans de sortir, amb l'ajut de la guia i dels mapes (a escala 1:50.000) triem la ruta que volem fer i diverses alternatives tenint en compte la meteorologia, l'estat de la neu o qualsevol altra circumstància possible. Introduïm aquests traçats al GPS, amb l'ajut de l'ordinador, i confiem que no ens fallin. Ens hi enduem un bon recanvi de bateries i, fins i tot, un petit carregador solar. El nostre itinerari previst és: Venabu, Eldabu, Bjørnholia, Dørålseter, Rondvassbu (dues nits), Eldabu i Venabu.

Sortim de Barcelona en un vol de Finnair. En el mateix aeroport d'Oslo enllacem amb un tren a Lillehammer; és el mateix que continua a Ringeby i Otta. L'endemà participem en la cursa d'esquí de fons. La neu és més dura del que és habitual, però quedem contents de poder acabar la cursa en un temps raonable.

TRAVESSIA D'ESQUÍ NÒRDIC

tra ruta. Hem de retrocedir un parell de quilòmetres per agafar definitivament el camí a Eldabu; a més del nostre *track*, hi trobem alguns senyals, petjades i un petit grup de gent que va en direcció contrària a la nostra. Arribem al refugi sense problemes. Estem sols, ens hi instal·lem amb tota comoditat i, com és habitual, està supernet i ben equipat. Dintre del refugi estem a sota 0 °C; fins i tot les llaunes de conserva estan congelades. En poca estona, amb l'estufa en marxa, podem anar en màniga curta.

Desnivell: +370 m –265 m

Temps total: 5 h

Distància: 16,3 km

Temperatura: entre –10 i –20 °C

Dimarts 21: Eldabu-Bjørnhollia

Aquesta nit ha estat molt freda i ventosa, però el matí és clar i calm: la temperatura és de –15 °C. Sortim a les 9 h i desfem uns 500 m el camí d'ahir fins a arribar a l'encreuament de diversos camins que estan assenyalats amb uns rètols de fusta. El camí és pràcticament tot cap al N; el primer tram està marcat i es dirigeix a Mysuseter; aviat l'abandonem i anem seguint el GPS. Al principi va pujant lleugerament per la vall de Djupbekken fins a un petit coll. Travessem petits llacs i rius; hi ha casetes de pescadors; molt pintoresc. Després baixem cap a dos grans llacs, el Volutjorn sud, que deixarem a la dreta, i el Volutjorn nord, que ens quedarà a l'esquerra. Passem entre els cims del Hornflagan i del Geitsida tot remuntant cap a un coll. El camí marcat va fent un flanqueig; intentem baixar a la llera del riu perquè el refugi és a l'altre vessant, però de seguida ens adonem que ens hi quedarem penjats, ja que són valls molt tancades que no s'assemblen a les que hem travessat en altres viatges. Seguim, doncs, flanquejant fins que albirem un pont, que és el pas obligat per anar cap al refugi, on per fi arribem. Aquest lloc és guardat, però encara està tancat. Hi ha un petit refugi lliure obert, que és el que usarem. Hi trobem unes quantes persones i hem de fer tornos a la cuina, tant per les seves dimensions com pel caràcter nòrdic –molt gelós de la seva intimitat. Descansem i marquem al GPS uns punts sobre el mapa, ja que veiem que els camins d'estiu són molt diferents dels d'hivern i no ens volem confondre.

Desnivell: +450 m –525 m

Temps total: 7 h

Distància: 16,5 km

Temperatura: entre –10 i –15 °C

Dimecres 22: Bjørnhollia-Dørålseter

El camí a Dørålseter surt de darrere del refugi –hi ha un rètol de fusta amb aquesta i altres indicacions–, i és el camí que en principi seguirem. Anem uns 2 km cap al N en lleuger ascens tot seguint una pista forestal que va a Gammelgarden, després girem NO vorejant el pic Veslsvulten, que deixarem a la nostra esquerra, i anem baixant fins al fons d'un barranc on hi ha un pont de fusta que no cal creuar. Aquí trobem uns indicadors a

Diumenge 19 de març

El diumenge 19 de març, a primera hora ens traslladem amb tren de Lillehammer a Ringebru, l'estació més pròxima a Venabu. Del mateix hotel refugi ens vénen a recollir. A mig dia ja estem instal·lats en aquest lloc idíl·lic, envoltat de més de 140 km de pistes d'esquí de fons. Reestructurem les motxilles esperant que no ens falti ni ens sobri res, i deixem el material que no necessitem per recollir-lo a la tornada. Passem unes hores esquiant i cerciorant-nos de l'itinerari de l'endemà, que modifiquem una mica. Les temperatures són molt baixes i la neu, molt ventada.

Dilluns 20: Venabu-Eldabu

Sortim a quarts de deu, després d'un esmorzar fantàstic. Les motxilles són pesades però suportables. Fa molt fred i el dia és bastant clar. Al final, aconsellats pel guarda del refugi, seguim durant uns 5 km un itinerari d'esquí de fons que marquen cada any: la Troll-Löypa, de 250 km, fins a arribar a un coll on ens creuem amb el nostre *track* del GPS. El camí surt del refugi uns 2 km a l'est i després gira al N i NW. Va pujant, i l'aire i el fred augmenten. Passem primer entre els cims de Svarthammaren i Vesibollia fins a arribar al coll Klootjonnot; aquí ens creuem amb un altre camí assenyalat amb *sticks* que hem de seguir durant uns quants quilòmetres. Anem tan entusiasmats seguint les branquetes, parlant i contemplant el paisatge, que al final ens passem un encreuament en què hem d'abandonar tots els senyals i seguir la nos-

Rondvassbu i Dørålseter pel fons de la profunda vall Langglupdalen. Anem seguint el curs del riu, canviant de vessant diverses vegades, seguint uns petits senyals que hi ha en els arbres i creuant-nos amb petjades d'esquís de la gent que hem trobat al refugi. El camí va pujant cada vegada amb més força; la temperatura, que en sortir era de -15°C , va baixant, i el vent augmenta mentre el cel es cobreix de boira i es va obrint en diverses ocasions. L'itinerari va guanyant bellesa mentre caminem flanquejant per muntanyes de 2.000 m. A l'esquerra podem contemplar el Rondslottet (2.178 m), el més alt de la zona. Els pics són molt escarpats i molt pelats de neu a les parts altes. Seguim pujant fortament per neu dura fins a un coll de 1.480 m, on conflueixen tres valls, la vall d'on venim i les que van a Rondvassbu al S i a Dørålseter al N. El cel ara és molt clar i el paisatge, esplèndid; el factor negatiu és el fred: a -20°C i amb una mica de vent hem de fer servir tota la roba de tempesta. Aquí ja comença el descens per la vall de Bergedalen. La neu és dura i ventada; hi ha també algun tram de neu pols. Estem atents al nostre GPS, als senyals d'estiu i a les traces que hi trobem. El riu és molt profund i cal que l'evitem. A poc a poc ens acostem al refugi; tenim el riu a la nostra esquerra i veiem que passa gent per l'altre vessant. Quan falta 1 km per arribar al refugi, el camí queda tallat per unes parets gairebé verticals; no hi ha pont i les petjades que seguïem giren. Aleshores ens adonem que de l'altre costat ens avisen amb signes que tornem enrere i sentim que ens diuen que el pas és a 1 km riu amunt. Retrocedim i seguim les traces d'algué que s'ha perdut com nosaltres. Efectivament trobem un pas sobre el riu; és precari, amb aigua, gel i neu, però el passem sense incidències. A l'altre costat ens espera el refugi. Hem d'anar a la part lliure, com en altres ocasions, i fer dos torns de cuina. Tanmateix, aquí tenim habitacions dobles amb estufa i de seguida ens recuperem del dur dia.

Desnivell: +790 m –635 m
Temps total: 9 h 30 min
Distància: 24,8 km
Temperatura: entre -15 i -20°C

FRANCESC MONSONIS

Dijous 23: Dørålseter-Rondvassbu

Sortim d'hora. El camí comença repetint part de l'itinerari d'ahir, remuntant la vall de Bergedalen; encara hi podem veure les nostres traces. Neva una mica i el vent i la visibilitat són variables. Arribem fins a la confluència de les tres valls i torcem a la dreta, totalment cap al sud, i ens endinsem a la vall de Rondvassdalen. Com les anteriors, aquesta vall està encaixonada entre grans muntanyes, el Rondslottet a l'esquerra i el Veslesmeden a la dreta. Després d'alguna petita remuntada, la vall comença a baixar. S'ha tornat a aclarir el cel i tornem a gaudir d'un paisatge

TERJE RAKKE/NORDIC LIFE/INNOVASJON NORGE

FRANCESC MONSONIS

incrèible. Com que l'etapa és curta, gaudim parant i fent fotos. Anem seguint un petit riu, fins a arribar a la part nord del llac Rondvatnet, que fa uns 4 km de llarg i menys de 0,5 km d'amplària. Està completament gelat i se'l pot travessar totalment per damunt. Gairebé al final hi ha unes cascades de gel molt espectaculars i, ja de seguida, el refugi de Rondvassbu. Hi ha força gent, ja que coincideix amb itineraris propers a una carretera i és, a més, el punt clau de Rondane. Aquest refugi sí que és guardat i a tot confort. Aquí ens quedarem dues nits per intentar pujar un cim demà o endinsar-nos en una altra vall sense necessitat de carregar tota la motxilla. Ens diuen que gairebé tots els cims manquen de neu, però n'hi ha un, el Veslesmeden, que es pot pujar i baixar bé.

Avui el dia
també és diàfan
i el paisatge,
en guanyar altura,
és espectacular.
L'ambient és polar,
les arestes o parts
rocoses estan
cobertes de gel

Desnivell: +285 m –195 m

Temps total: 6 h

Distància: 15,8 km

Temperatura: entre –8 i –20 °C

Divendres 24: ascensió al Veslesmeden (2.015 m)

Sortim amb una motxilla lleugera per pujar la muntanya que ens han dit. Es veu des del refugi. Se segueix en principi el camí d'estiu que va a Dørålseter cap al nord, i es va guanyant altura per un llom fins a arribar gairebé al coll. Aquí el camí gira a l'oest; hi trobem senyals d'estiu però el camí és evident. Avui el dia també és diàfan i el paisatge, en guanyar altura, és espectacular; el vent augmenta i arriba un moment d'un fred tan intens que gairebé fem la volta tot pensant que al coll encara serà pitjor. Però per contra, el coll queda protegit pel mateix cim i davant de l'espectacle que se'ns ofereix resistim el que faci falta. Podem admirar diverses muntanyes de 2.000 m, totes molt dretes. L'ambient és polar, les arestes o parts rocoses estan cobertes de gel. Ens traiem els esquís i ens posem

FRANCESC MONSONIS

els grampons per arribar al cim sense dificultat. Som als últims 80 m. Arribem juntament amb tres noruecs i ens fem les fotos de rigor al cim. La baixada, la fem pel mateix lloc; hi ha neu dura, pols, crosta, però a pesar dels esquís, que són una mica rudimentaris, gaudim d'un descens estupend. Un dia preciós.

Desnivell: +990 m –990 m

Temps total: 6,5 h

Temperatura: entre –18 i –20 °C

Dissabte 25: Rondvassbu-Eldabu

Per a aquesta etapa hi ha dos itineraris indicats en el mapa: un està assenyalat però dóna molta volta i baixa a poca altura passant per llocs habitats, i l'altre transcorre per una zona més salvatge, amb relleus seus i grans extensions de neu que semblen perdre's en l'infinit; és el tipus de paisatge més propi d'aquests països, ben diferent d'altres llocs.

Triem la segona opció, perquè volem allargar més la nostra estada fora de la civilització. Tenim el track

TERJE RAKKE/NORDIC LIFE/INNOVASJÓN NORGE

marcat prèviament i, a més, assenyalen algun pas clau on podria haver-hi confusió. Se surt cap al S pel camí a Mysusetter tot seguint el riu gelat Ula durant uns 2 km. L'anem deixant a la nostra dreta i al cap de 5 o 6 km girem i ascendim un suau coll de 1.198 m. A la nostra esquerra tenim el Simleppigen (1.721 m). Després anem baixant amb suavitat cap a l'est per la vall Steinbudalen tot passant entre muntanyes de més de 1.000 m fins a arribar al refugi d'Eldabu, a les quatre de la tarda. Ha estat una etapa llarga però agradable, tot i que la neu era dura. Enmig de la solitud trobem diverses cabanes de pescadors, alguna perdiu blanca difícil de veure si no és pel so del seu cant. Tot i així, el dia ha estat cru, però també assolellat i amb el vent a l'esquena.

Al refugi també estan allotjats uns anglesos, que ens informen que demà a la tarda s'acosta una borrasca. Agraïm la informació, ja que preteníem fer una llarga etapa tot passant pel refugi de Grahogdbu per rematar la nostra travessia.

Desnivell: +295 m -460 m
Temps total: 6 h 40 min
Distància: 22 km

Diumenge 26: Eldabu-Venabu

Decidim fer aquesta etapa per l'itinerari normal per no aventurar-nos a quedar-nos aïllats pel mal temps just l'últim dia. El cel està molt bonic, és ple de grans núvols que ens indiquen que el temps està canviant. Fem gairebé el mateix itinerari que a l'anada però en creuar-nos amb les pistes d'esquí de fons fem la volta per un lloc diferent tot passant pel llac i l'hotel Spilbert, que ja ens anuncia l'arribada a la civilització.

Arribem a Venabu a les tres de la tarda, amb un vent glaçat i el cel cobert que ens confirma que l'elecció ha estat l'encertada. Ens instal·lem en aquest confortable i relaxant hotel refugi i anem a gaudir de les instal·lacions durant unes hores. Els hostes són pocs, tots una mica grans, i no se sent ni una veu. Quan parlem o riem de les nostres anècdotes del viatge notem alguna mirada que s'adreça cap a la nostra taula. Comença a nevar i ja no para en tota la nit ni l'endemà. Des del nostre sofà, amb unes vistes

de gairebé 360°, ens imaginem que podríem estar per allí sofrint les conseqüències del clima; així encara resulta més confortable.

Desnivell: +325 m -415 m
Temps total: 5 h
Distància: 17,6 km
Temperatura: entre -10 i -15 °C

Dilluns 27: Venabu-Oslo-Barcelona

Segueix nevant, tot està preciós. Sense presses ens traslladem a Ringeby a l'hora que passa el tren a Oslo. Parem a l'aeroport i ens quedem a dormir en un hotel proper, ja que el nostre vol surt d'hora. Es pot fer tot en un dia, segons els vols. Al matí següent agafem un vol directe cap a Barcelona.

EQUIP

Francesc Monsonís
 Elena Rivas
 Miquel Rius
 Valenti Pich

Informació pràctica

ESQUÍS I BOTES

Els esquís sempre creen dubtes. Usem els anomenats *esquís d'excursió nòrdica* o *backcountry ski*, que són uns esquís intermedis entre els de fons i els de telemarc. Són més amples i més robustos que els de fons i tenen cantells metàl·lics. La talonera no es pot fixar, de manera que les baixades fortes no són gaire aconsellables. N'hi ha amb escates, que són els que trobarem normalment a Espanya; però, si podem triar, els de cera són els ideals. Les escates no fan més que frenar-nos en el desplaçament i si hi ha una pujada forta igualment haurem de recórrer a les pells de foca. Les botes són semblants a les d'esquí de fons, però més gruixudes i calentes.

REFUGIS

Els refugis de la DNT poden ser guardats o lliures. Per accedir als lliures es necessita una clau mestra que proporciona la DNT als socis. És aconsellable fer-se soci d'aquesta associació ja que, a més, amb el carnet, es pot gaudir de descomptes en transports i refugis privats. Us en podeu fer socis en el primer refugi guardat de la DNT que trobeu o bé per mitjà d'Internet.

EQUIPAMENT

Convé dur roba d'alta muntanya adequada per combatre el vent i el fred. La DNT també proposa a la seva web una llista molt útil del material que cal portar.

Bibliografia: MOURARET, Annick i Serge. *PAYS NORDIQUES*. Col·lecció Guides La Cadole.

Cartografia: Rondane 1718 i Ringeby 1818 III (1: 50.000). Statens Kartverk.

A Internet:

DNT: www.turistforeningen.no

Refugis:

www.turistforeningen.no/english/index.php?foa-neu=3611

Mapes:

www.mapsworldwide.com/subcat.asp?subcatid=369&offset=375

Itineraris marcats: www.turistforeningen.no/files/kvistekart/KVISTEKART_2006.pdf

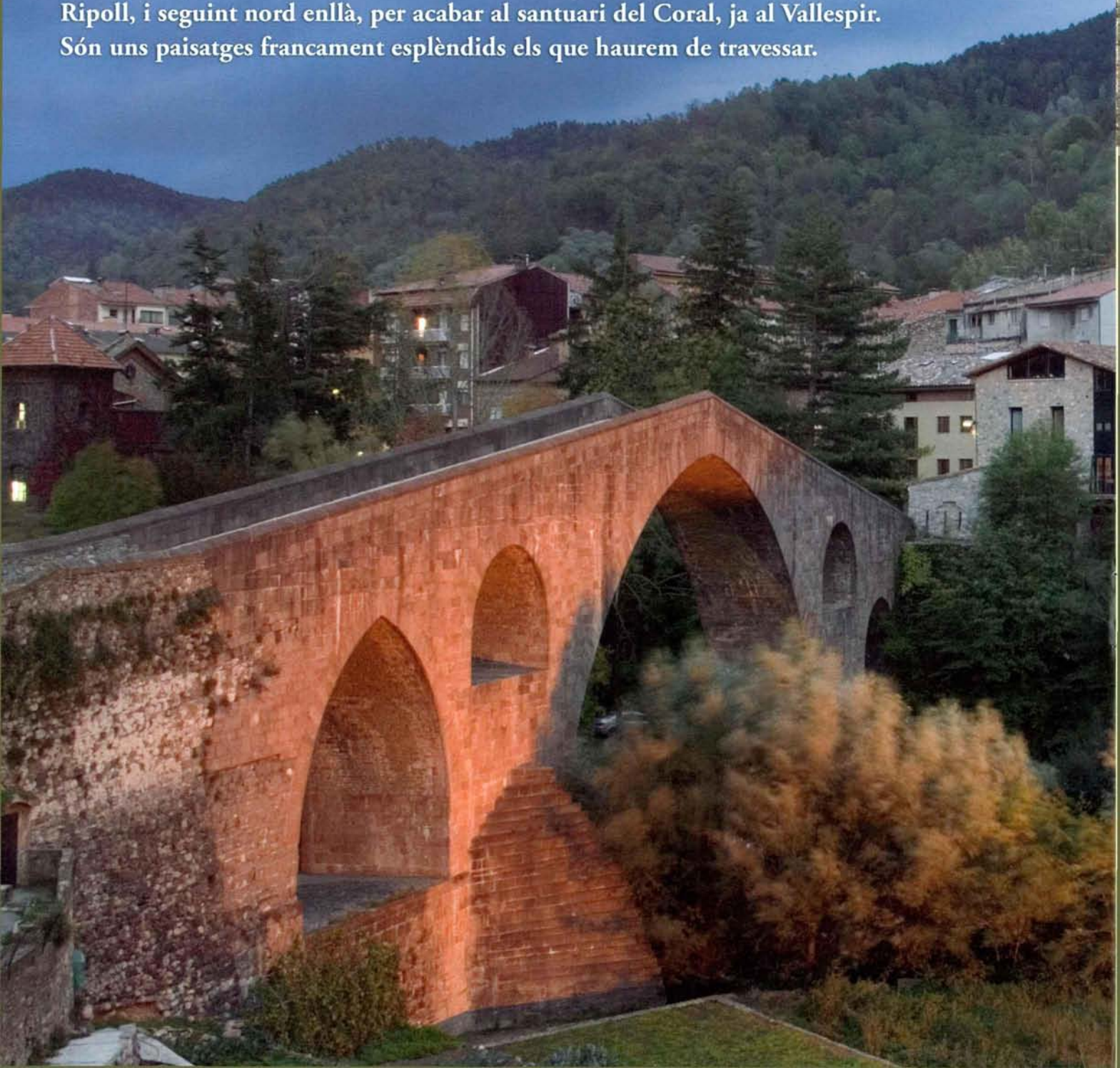

Ripollès Terra

Reportatge fotogràfic: **Roger Rovira**

Text: **M. Mercè Lleonart**

Imagem-nos que estem a punt de començar un itinerari turístic per la comarca del Ripollès, terra curulla de tradicions i de llegendes, començant a la capital, Ripoll, i seguint nord enllà, per acabar al santuari del Coral, ja al Vallespir. Són uns paisatges francament esplèndids els que haurem de travessar.

de llegendes

RIPOLL, EL BRESSOL DE CATALUNYA

La vila de Ripoll té uns orígens vinculats al comte Guifré el Pelós, fundador de la nació catalana, i també del monestir de Santa Maria, que tingué un gran pes per a la cultura i la història de Catalunya. Una llegenda li atribueix també l'origen de les quatre barres de la senyera i l'escut catalans: «Guifré jeia al llit ferit de mort mentre Lluís el Piadós, el rei franc, mullà quatre dits de la seva mà en la nafra del comte, i després els va passar pel seu escut daurat».

El monestir de Santa Maria, doncs, va ser fundat per Guifré l'any 879 —on és enterrat d'acord amb la seva voluntat—; va ser regit per una comunitat de monjos benedictins, amb tanta prosperitat que l'any

A la doble pàgina anterior, el pont Vell de Sant Joan de les Abadesses. Construït al segle XII, va ser enfonsat pel terratrèmol del 1424, fins que va ser reedificat en estil gòtic. Destruint durant la guerra civil del 1936, va ser reproduït exactament el 1976. Aquest pont unia el camí ral de Ripoll amb Camprodon (N. de l'e.).

1032 l'abat Oliba hagué de consagrar un nou temple que es va mantenir fins al terratrèmol que assolà la comarca el 1428. Reconstruït en estil gòtic, va ser incendiat durant la Primera Guerra Carlina, i la restauració definitiva no es dugué a terme fins al 1886 a càrrec del bisbe Josep Morgades i Gili.

La llegenda del gall

Ripoll, pel seu emplaçament estratègic, cruïlla de camins, de seguida esdevingué una vila important. Diu una llegenda que el nom de Ripoll l'escampà una pagesa sorda que portava polls per vendre al mercat; amb el pes de la càrrega va decidir fer-los caminar, però sempre n'hi havia un que es quedava enlloc i ella li deia: «¡Arri, poll!», «¡Arri, poll!»; quan un viatger li preguntà on anava, com que era sorda no va sentir-lo, però sempre repetia el mateix: «¡Arri, poll!», «¡Arri, poll!», de manera que l'home va entendre «A Ripoll». I així va sorgir el nom. De fet, tant si és cert com si no ho és, l'escut de Ripoll es representa amb un gall.

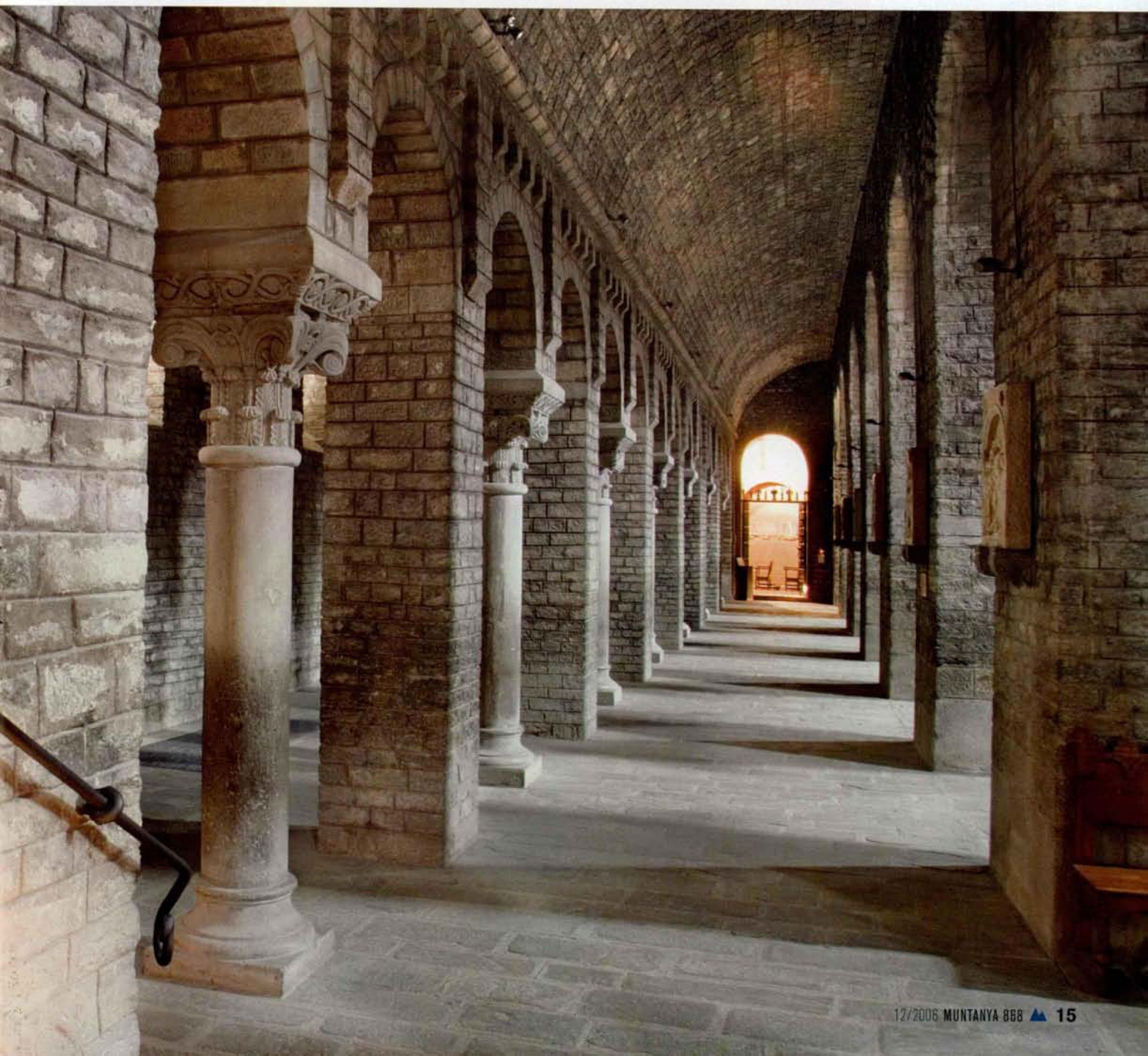
La portada del monestir de Santa Maria de Ripoll, construïda al segle XII, és una de les obres del romànic més importants del món. Tallades en pedra s'hi representen escenes inspirades en els llibres bíblics. (N. de l'e.)

ALBERT MARTÍNEZ

A sota, una de les dues naus laterals de la basílica de Santa Maria de Ripoll.

Panoràmica de la vila
de Ripoll.

SANT JOAN DE LES ABADESSES I EL COMTE ARNAU

A Sant Joan de les Abadesses hi ha un altre monestir que ens pot retenir un parell d'hores més. Mirem-lo i recordem la seva abadessa Emma, filla del mateix comte Guifré el Pelós, que el va saber conduir amb dolcesa i suavitat, però sense estalviar la mà ferma. Deturem-nos en la preciosa talla romànica del *Davallament*. Es coneix com *el Santíssim Misteri* de Sant Joan de les Abadesses. Mirem de descobrir en el cap de la imatge de Jesucrist el lloc on el sacerdot va amagar les sagrades formes per preservar-les, un dia que entraren a l'església uns malfactors.

També podem recordar el comte Arnau. El mite més important de tota la literatura llegendària de casa nostra. Arnau era un autèntic senyor feudal, de cor salvatge, que maltractava els seus vassalls, defraudava la soldada dels mossos i seduïa les donzelles. Se'l recorda més, però, per la seva amistat amb les monges de Sant Joan. Sembla que es va enamorar

de l'abadessa, però la donzella, per desenganyar-lo i no tenir més temptacions, va muntar tot un espectacle el dia que el comte l'havia de visitar: va fer guarnir una capella amb domassos negres, un cadafal al mig i quatre ciris cremant a cada cantó. S'hi va estirar al damunt i va demanar a les seves companyes que resessin al seu voltant per fer creure al comte que ella havia mort. En un primer moment el comte s'ho va creure; es va agenollar al seu costat i va començar a declarar-li els seus sentiments, la pena que sentia, com se l'estimava... Tanta vehemència posava en les seves paraules que «la difunta» no va poder evitar de llançar un sospir. I això la va trair. Aleshores el comte, d'una revolada la prengué en braços i deixant les monges resant, se l'endugué camins enllà, dalt del seu cavall. Segurament seria aquell cavall encès de flames que a les nits de tempesta galopa pel cel del Montgrony, voltat d'una gossada, esparverant els pagesos de Gombren i Campdevàrol i tota la gent que es troba pel camí.

El Santíssim Misteri és el nom que rep popularment aquesta talla, que representa el davallament de la creu. Aquest grup fou esculpit al segle XIII en fusta de cirerer, i és únic en l'art romànic per les dimensions i figures: el Crist davalla de la creu, flanquejat per Josep d'Arimatea i Nicodem; conclouen l'escena sant Joan, amb l'Evangeli a la mà, la verge Maria, que acull el seu fill amb els braços, i els dos lladres crucificats als extrems. (N. de l'e.)

LA FONT DEL COVILAR I «LA VACA CEGA»

Si seguim carretera enllà cap a Camprodon, però abans de deixar Sant Joan de les Abadesses, a mà dreta, a la sortida del poble, hi ha el mas Covilar, i a prop la font del mateix nom, on el poeta Joan Maragall trobà el motiu per escriure «La vaca cega». Aquest poema explica, amb aires de tragèdia i fatalitat, els moviments d'una vaca, cega a causa d'un cop de roc d'un vailet de can Covilar. Una estela al costat de la font duu el poema esculpit:

Interior de la basílica de Santa Maria de Ripoll, on destaca l'estendard que penja del sostre de la nau central. És una rèplica de l'original dissenyat per Josep Puig i Cadafalch en commemoració de la fi de les obres de restauració de l'església (l'original fou cremat durant la guerra civil). En el paviment de la nau central també podem veure la tomba del bisbe de Vic Josep Morgades i Gili, que fou l'artífex de la restauració. (N. de l'e.)

Testa del segle XII del Museu del monestir de Sant Joan de les Abadesses.

A l'abric del monestir es va crear la vila de Sant Joan. L'església destaca per la decoració exterior de l'absis amb arcuacions llombardes, columnes i capitells. Els terratrèmols del segle XV i altres vicissituds n'han modificat l'estructura, restaurada per Puig i Cadafach i Duran i Reynalds al segle XX. (N. de l'e.)

*Topant de cap en una i altra soca,
avançant d'esma pel camí de l'aigua,
se'n ve la vaca tota sola. És cega.
D'un cop de roc llançat amb massa traça,
el vailet va buidar-li un ull, i en l'altre
se li ha posat un tel: la vaca és cega.
Ve a abeurar-se a la font com ans solia,
mes no amb el ferm posat d'altres vegades
ni amb ses companyes, no: ve tota sola.
Ses companyes, pels cingles, per les comes,
pel silenci dels prats i en la ribera,
fan dringar l'esquellot, mentres pasturen
l'herba fresca a l'atzar... Ella cauria.
Topa de morro en l'esmolada pica
i recula afrontada... Però torna,
i baixa el cap a l'aigua i beu calmosa.
Beu poc, sens gaire set. Després aixeca
al cel, enorme, l'embanyada testa
amb un gran gesto tràgic; parpelleja*

*damunt les mortes nines, i se'n torna
orfe de llum sota del sol que crema,
vacil·lant pels camins inoblidables,
brandant llànguidament la llarga cua.*

EL MARINER DE SANT PAU DE SEGÚRIES

Si ens deturem a Sant Pau de Segúries podrem contemplar la majestuosa masia del Mariner. El fundador d'aquesta gran casa va ser un mariner que havent perdut el seu vaixell, la muller i els fills, féu el propòsit d'abandonar les seves terres, tot maleint el mar, que li havia pres la família i la casa carregant un rem a l'espatlla, l'únic que li quedava, marxà terra endins. Per oblidar les seves penes va prendre la decisió d'establir-se en un lloc de muntanya on ningú hagués sentit parlar mai del mar ni dels mariners. Amb aquesta obsessió anava preguntant a tothom que trobava pel camí si conexien aquell estrí que duia a l'espatlla, fins que va arribar a Sant Pau

La història de Sant Joan de les Abadesses està lligada al monestir, fundat l'any 887 per Guifré el Pelós, que hi posà la seva filla Emma d'abadessa. Aquesta comunitat benedictina perdurà fins al 1017, any en què el papa la dissolgué a causa de les greus acusacions d'immoralitat i llibertinatge fetes pel comte de Besalú Bernat Tallaferro. (N. de l'e.)

Santuari del Remei de Creixenturri, obra acabada al final del segle XIX, d'estil neogòtic.

La majestuosa masia del Mariner, a Sant Pau de Segúries, és un gran casal construït, segons diu la llegenda, per un mariner que fugia dels records de la mar. (N. de l'e.)

de Segúries, on mai no havien vist un rem i es pensaven que era una pala de remenar blat de moro. Així que allí es va aposentar. Va treballar la terra, es tornà a casar, tingué nova mainada, i construí la gran masia del Mariner.

EL TRESOR DE SANT MIQUEL DE CAVALLERA I EL DIMONI DE CREIXENTURRI

Creixenturri i Sant Miquel de Cavallera es troben a mig camí de Camprodon i també tenen llegenda. Enfilem-nos a Sant Miquel de Cavallera, on hi ha l'antiga fortalesa Cavallera, torre «de moros» i bon mirador. Actualment sols es conserva aquesta torre de guaita del segle XII. També diuen que hi ha un tresor amagat al peu de la torre. A una dona de per allí, que guardava les vaques, li vam preguntar si alguna vegada s'havia entretingut a buscar-lo. «¿Què? ¿El tresor? També diuen que enterrat amb ell hi ha un moro, ¡i jo ja en tinc prou amb el meu home!».

Creixenturri és a la banda dreta de la carretera; des de lluny, s'hi veu una construcció molt aparatosa: és l'església del Remei de Creixenturri i porta el nom del castell, avui en ruïnes, al proper turó, però que, segons la llegenda, va ser construït en una sola tarda de diumenge. Conten que el senyor d'aquelles terres volia tenir un castell, però no tenia diners per construir-lo. Un dimoni avorrit passava per aquells

verals i va aprofitar l'ocasió per fer un bon negoci. Veient capficat l'amo d'aquell territori, li va preguntar el motiu i aquest li ho va explicar. Aleshores el dimoni li va dir que li faria el castell a canvi de la seva ànima. Però el senyor no ho va voler acceptar i va proposar al dimoni la juguesca següent:

Si és veritat que tu i els teus trebal·leu tan de pressa que, fins i tot, construïu ponts en una nit, fes-me el castell aquesta tarda mentre jo recorro a cavall tot el perímetre de les meves extenses possessions. Vull el castell ben acabat i emmurallat i si quan jo arribo ja has tancat la muralla, la meua ànima serà teua, però si aconseguixo entrar abans que no la tinguis closa, et quedaràs sense el pagament.

I així va començar la juguesca. El senyor, dalt del cavall, semblava que tingués ales, i el dimoni i els seus ajudants no donaven l'abast a col·locar-hi pedres. En retornar el senyor, de lluny, abans d'arribar, va veure el castell fet, i ja feien la muralla. Esperonà fort el cavall i arribà just quan anaven a tancar-la, tan just que la cua del cavall quedà fora i, sense pensar-s'ho gens, el genet tallà en sec d'un cop d'espasa. Havia guanyat. El dimoni es quedà amb un pam de nas, i el pobre cavall, escuat.

Sant Miquel de Cavallera, església d'una sola nau i absis rectangular, datada dels segles XI i XII. (N. de l'e.)

El monestir de Sant Pere de Camprodon és el monument romànic més important de la vall.

Va ser fundat a mitjan segle X per Guifré II, nét del Pelós. L'església és l'únic vestigi que es conserva del conjunt monàstic; és de planta de creu llatina, i té una sola nau i cinc absis. La façana destaca per la porta d'accés al temple, del qual sobresurt el cimbori octogonal amb el bell campanar, de planta quadrada i dos pisos d'altura. Per l'austera decoració, sembla que aquest edifici és més propi del Cister que de l'orde benedictí. (N. de l'e.)

CAMPRODON: SANT ANTONI, PATRÓ DELS PALETES, I LA LLEGENDA DE SANT PATLLARI

Arribem a Camprodon, *la vila verda*, com dirien els eslògans. No ens descuidem d'admirar-hi el pont Nou sobre el Ter, del segle XII, ni el monument al gran excursionista Cèsar August Torres ni tampoc el monestir romànic de Sant Pere.

Paga la pena també pujar a Sant Antoni, el millor mirador de la vall de Camprodon. Diuen que el santuari de Sant Antoni, inicialment, el volien construir al turó que hi ha al costat, però que cada matí es trobaven les pedres, els materials i les eines al cim on es troba actualment. Capricis de sant Antoni... Curiosament, els tres pobles més importants de la vall del Ter –Ripoll, Sant Joan de les Abadesses i Camprodon– tenen una ermita dedicada a sant Antoni, patró dels paletes.

Sembla que a sant Antoni, els seus superiors li prohibiren que fes més miracles, i un dia que passava pel carrer el sant va veure com un paleta queia d'una bastida tot invocant-lo. En sentir-lo, sant Antoni li va dir: «¡Atura't, que vaig a demanar permís per salvar-te!», i l'home es va quedar suspès en l'aire. Aleshores ho va anar consultar als seus superiors, que li digueren: «Ja que has començat un miracle, acaba'l». I sant Antoni va tornar-hi, per salvar el paleta.

La llegenda de sant Patllari conta que les relíquies d'aquest bisbe, que reposaven en un poblet dels Alps, van ser robades per uns frares benedictins, que les dugueren amagades en una bóta cap a Catalunya. Van carregar-les dalt d'un ruc, però en passar per Camprodon la bèstia va decidir que no caminaria més. Els monjos forçaven l'ase, però aquest es resistia i tirava coces –diuen que d'aquestes coces va néixer la font de sant Patllari. Cansats d'estirar el ruc, el van deixar lliure, i l'animal va entrar a Camprodon, fins que finalment va anar a parar al monestir de Sant Pere, on es van quedar les restes del pobre sant.

LA LLEGENDA DE LA COLLADA DE LA FEMBRA MORTA

A Molló recorden la llegenda de la fembra morta, una minyona valenta que va pujar de nit a la muntanya tot desafiant el fred i els fantasmes que li deien que hi sortien. La collada està situada al camí del Costabona, entre el puig de Sistra i el puig Moscó.

Diuen que una nit de tardor els amos del mas Galceran de Molló explicaven històries a la vora del foc, i un dels tertulians contava que tot buscant una vaca esgarriada al cim de la muntanya una nit, veié un fantasma voltat de llumetes. Una minyona que se l'escoltava encuriosida li va dir que era un mentider, i que ella mateixa sortiria de nit a comprovar-ho.

Ella, dels fantasmes, en deia *boira*, i no l'espantaven gens. Quan va ser al cim, va clavar un ast rovellat al terra per deixar constància del punt on havia arribat, però sense adonar-se'n s'hi va enganxar el davantal i en sentir-se retinguda sense veure'n la causa, la por li va parar el cor i es va morir.

EL SANTUARI DE LA MARE DE DÉU DEL CORAL

I arribem finalment a l'ample coll d'Ares, antic pas fronterer. Admirem el panorama, gaudim de tot el que es divisa. Si comencem a baixar cap a la veïna comarca del Vallespir, arribarem al santuari del Coral. La veu popular vol veure el nom de *Coral* (derivat de *cor*, per excel·lència la part coral d'un roure) com un fals sinònim de *corral*, perquè en aquell indret es practicava la caça del senglar, als quals se'ls feia baixar per "acorralar-los" en aquella zona enclolada.

Al santuari del Coral hi ha la imatge de sant Galderic (segle XII), patró dels pagesos al Rosselló, i al Principat fins a l'edat mitjana, que aleshores va ser substituït per sant Isidre.

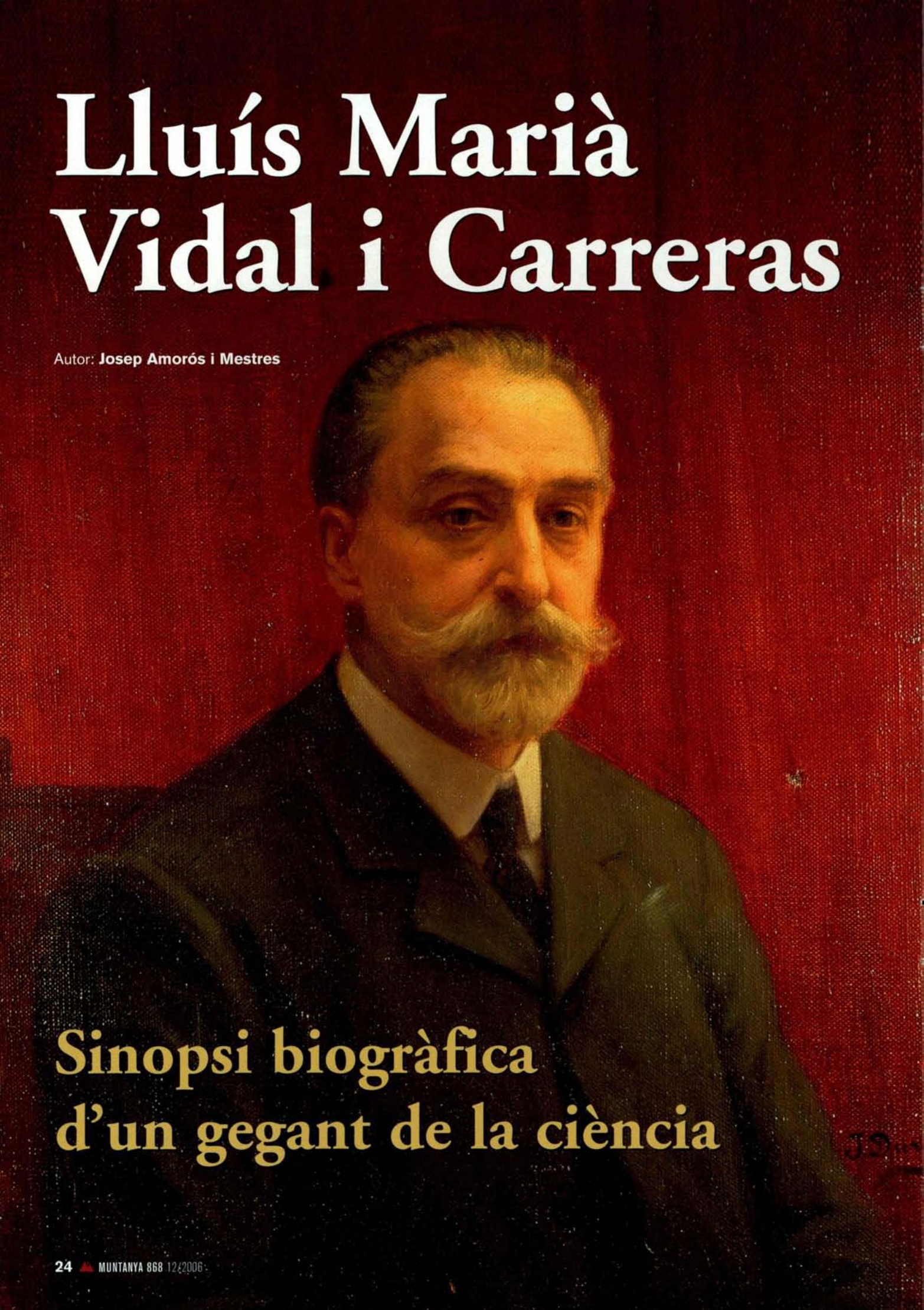
A dalt, capvespre al coll d'Ares.

El santuari de la Mare de Déu del Coral, situat a 1.075 m d'altitud, entre els colls de Vernadell i de la Guilla, pertany al municipi de Prats de Molló. (N. de l'e.)

Lluís Marià Vidal i Carreras

Autor: Josep Amorós i Mestres

A detailed oil painting of Lluís Marià Vidal i Carreras, a man with a prominent white beard and mustache, wearing a dark suit and tie. The background is a deep red.

**Sinopsi biogràfica
d'un gegant de la ciència**

En plena era de la industrialització, neix a Barcelona l'any 1842 un dels personatges més importants del seu temps: Lluís Marià Vidal i Carreras, futur enginyer de mines, investigador i home de ciència.

Vidal, bé sigui per la influència d'una bona part dels seus ascendents familiars—advocats, farmacèutics i metges—o pel fet de pertànyer a un estament social que li ho permetia, sent des de ben jove interès per l'estudi. Havia passat bona part de la infantesa a Cardona, poble d'on eren oriünds els seus avis paterns. És probable que una de les primeres visions que el marcà en el seu destí fos la descoberta de la muntanya de sal, emblema i símbol d'aquella vila i que més tard esdevindria una de les explotacions potàssiques més importants del continent.

Aquesta podria ser la causa que va provocar el seu enorme afany per les ciències naturals i més en concret per la geologia, ciència que ja no abandonaria mai.

Davant la inexistència d'un títol oficial i de l'absència pràcticament total d'estudis de la matèria, Vidal ingressà a la Escuela de Ingenieros de Minas, de Madrid, única localitat de l'Estat, fins no fa gaires anys, on es podia cursar la carrera. S'hi impartien les disciplines de geologia, mineralogia, docimàsia i paleontologia, a més de les assignatures específiques de la mineria. L'any 1866 acabà la carrera amb qualificacions brillants.

Primeres experiències professionals

Com a enginyer del Cuerpo de Ingenieros de Minas del Estado va ser destinat a les dependències administratives de Linares, on va fer les pràctiques de fi de carrera. Linares, a la província de Jaén, era i ha estat fins a la darrereria del segle xx un dels centres miners peninsulars més importants. Les mines de La Carolina i Arrayanes foren al seu temps el centre de la mineria metàl·lica del plom. Hi va romandre un any.

En virtut d'un reial decret és traslladat a un altre establiment important. Aquesta vegada a Utrillas (municipi d'Aragó, a la província de Terol), on l'explotació del lignit començava a agafar envergadura. Cal significar abans de seguir endavant, que Lluís Marià Vidal es trobà, en totes les explotacions que conegué durant aquest període, amb una mineria d'un primitivisme total i absolut. L'absència de màquines modernes era un fet i els recursos humans estaven mal utilitzats. Algunes d'aquelles mines se seguien laborant com s'havia anat fent des de l'antigor. S'ignorava, fins i tot, en moltes ocasions, quina mena de carbó se n'extreia i es confonien, sovint, les hules amb els lignits i les antracites. El desconeixement geològic dels jaciments en propiciava l'explotació inadequada.

No cal dir que dels dos anys passats a Utrillas, el nostre home n'obtingué una experiència extraordinària: aconseguí dades d'un valor incalculable i afrontà els primers problemes geològics. L'estiu del 1869 fou destinat a Barcelona.

El món de la mineria al segle XIX

En aquella nova situació Vidal assumí com a enginyer de primera classe una sèrie de reptes que lluny d'intimidarlo li provocaren, per un simple sentit d'autoestima, una reacció contrària. En aquesta etapa viu plenament els treballs que li encomanen. Cal no oblidar que en l'últim terç de segle la recerca de recursos energètics—carbó, principalment—i de minerals metàl·lics com a matèria prima per a la transformació metal·lúrgica, esdevenen fonamentals. Es vivia de ple el segle dels metalls. Les indústries en general, i les catalanes en particular, requerien subministraments de carbó i ferro cada vegada més importants i amb més freqüència. La majoria d'empreses s'abastaven, a Catalunya, amb carbons procedents d'Astúries i del Regne Unit.

En aquest context s'emprengueren campanyes per les serralades del Berguedà amb l'objecte d'estudiar els lignits de la zona. D'aquí neix el treball de recerca *Excursión geológica por el Norte de Berga* (1871), en el qual es planteja l'explotació del carbó de l'indret.

Amb aquest mateix esperit assolí les investigacions sobre el Garumnà per la relació directa que aquell nivell geològic té amb la formació dels carbons catalans. Som a cavall dels anys 1872-73, durant els quals va recórrer les conques carboníferes de la província de Lleida i les del nord de Barcelona. Entre altres indrets, hi ha constància de la seva estada en més d'una ocasió a les mines de plom del Priorat. La presa de mostres i fòssils i el nombre d'informes, anotacions i esquemes que generen les seves «passejades» són immensos. Per primera vegada, el nostre país disposa d'elements bàsics per racionalitzar les futures explotacions.

El Mapa Geològic de España

Un decret del Govern de la República del 28 de març del 1873 disposava, en el primer article, que els estudis i treballs per a la formació del Mapa Geològic de España a escala 1:400.000 es durien a terme per tots els enginyers de mines, simultàniament. S'establí per a aquest fi una Comisió.

Cal que ens situem a l'època. Pel que fa a la realització d'un projecte d'aquella naturalesa i magnitud es partia pràcticament de zero. Hi havia, certament, alguns treballs geològics, però la majoria de vegades eren incomplets i presentaven dades incorrectes, i —més greu encara— sovint eren inèdits, fet que no n'afavoria l'ús general i pràctic. Existien els estudis de Felip Bauzá, que tot i que eren considerables es trobaven en les condicions explicades.

A Catalunya es van encomanar les províncies de Lleida i Girona a Lluís Marià Vidal; la de Barcelona, a Silví Thos i Josep Maureta i, finalment, la de Tarragona s'encarregà a un prestigiós enginyer d'Osca,

CONVERSA AMB UN MESTRE Recordant Lluís Marià Vidal

*Avui hem tornat a veure'ns.
Més que a veure'ns, escoltar-nos.
Un cos opac amb el teu nom
esculpit amb severitat, ho impedia.*

*I jo —ho confesso— he sentit el frisar
que commou fins les arrels i
una barreja de tendresa i admiració,
car et sabia prohom d'un país gasiú
que no t'ha merescut.
Vas assolir, amb estudi i mèrit,
posicions de dignitat
en la societat d'una època
els hereus de la qual
no t'anomenen ni t'envegen.
Han oblidades, amb displicència,
les teves magnes lliçons.*

*Davant d'aquesta amnèsia col·lectiva
he sentit per tu, company de gremi,
una profunda commiseració.
Qui s'emmiralla en la teva immensa
dignitat d'home culte
rep com a resposta el silenci calm,
un silenci asserenador
que tot ho contesta.*

*Avui, amic —permets que ho digui, oi?—
he sentit l'encomanadissa fredor
dels teus ossos penetrar
impúdica i en la meua pell.
He netejat amb un drap de lli
la llosa separadora
(una pedra ens aïlla ara, quan
per les pedres ens hem conegut!)
i t'he correspost, com altres vegades,
amb un somriure als llavis i una
rosa vellutada de color vermell
missatgera de vagues meditacions.*

JOSEP AMORÓS I MESTRES
tardor del 2005

*Oli de Lluís Marià Vidal
i Carreras, exposat a
la sala d'actes del
Centre Excursionista
de Catalunya, firmat
per J. Duran.*

Mines de Cardona.
Pedrera de sal
abandonada
(1900-1905).

LLUIS MARIA VIDAL

Pedrera de Santa
Maria de Meià (1900).

Lucas Mallada, íntim amic seu. Vidal visqué l'etapa de la Comisión del Mapa amb alts i baixos que, per raons obvies, no podem aprofundir. Bé, només que durant el període en què va treballar en l'encàrrec, la Península vivia una de les més sagnants guerres civils que han caracteritzat la història del segle XIX, la qual cosa impedí en nombroses ocasions, la confecció dels treballs de camp.

Fruit d'aquesta etapa són, endemés de l'estudi citat: *Datos para el conocimiento del terreno Garumense de Cataluña* (1874) i *Geología de la provincia*

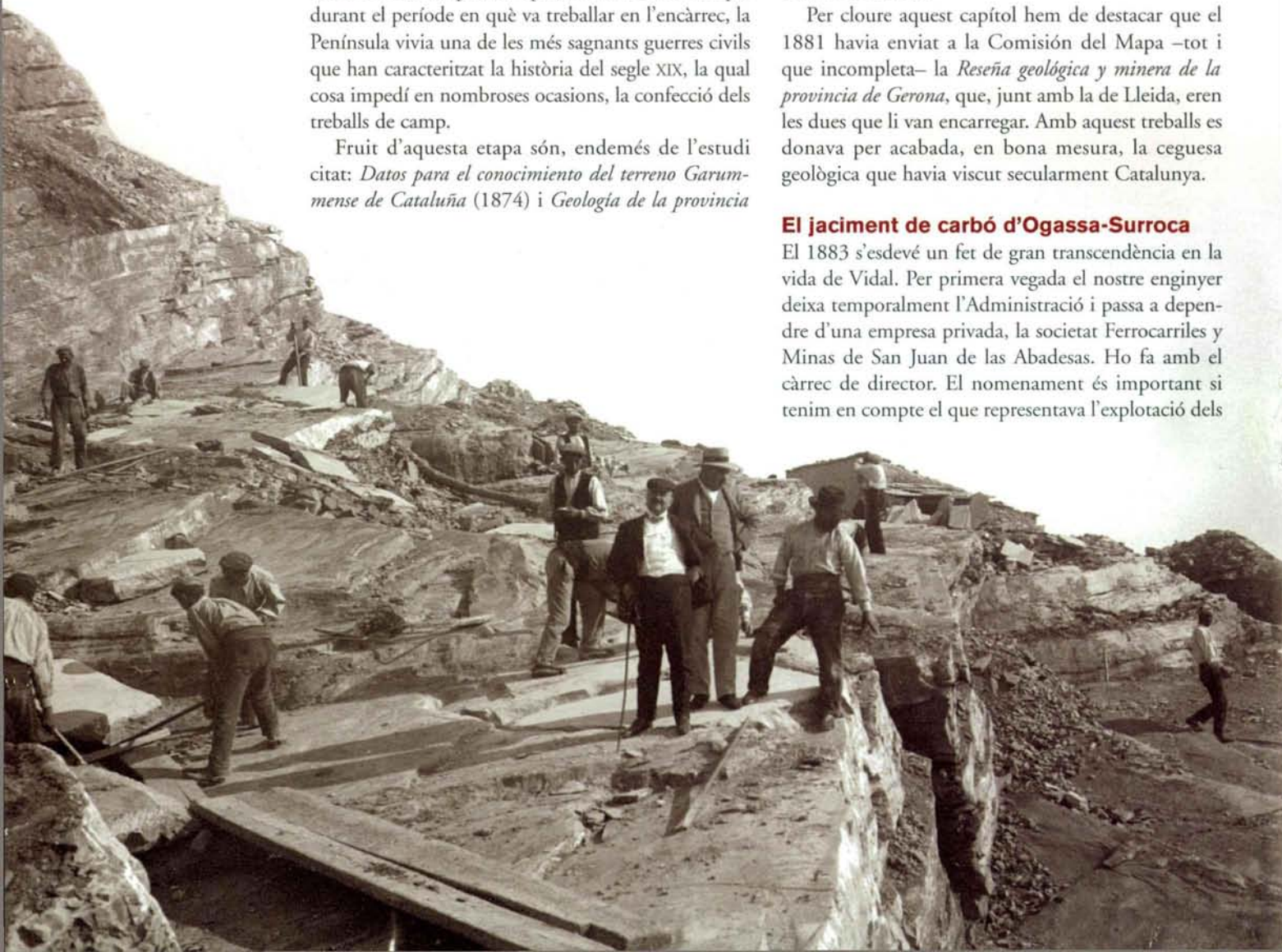
de Lérida (1875), per citar-ne només tres, però foren nombrosíssimes les seves intervencions en jaciments d'arreu de l'Estat.

Per cloure aquest capítol hem de destacar que el 1881 havia enviat a la Comisión del Mapa –tot i que incompleta– la *Reseña geológica y minera de la provincia de Gerona*, que, junt amb la de Lleida, eren les dues que li van encarregar. Amb aquest treballs es donava per acabada, en bona mesura, la ceguesa geològica que havia viscut secularment Catalunya.

El jaciment de carbó d'Ogassa-Surroca

El 1883 s'esdevé un fet de gran transcendència en la vida de Vidal. Per primera vegada el nostre enginyer deixa temporalment l'Administració i passa a dependre d'una empresa privada, la societat Ferrocarriles y Minas de San Juan de las Abadesas. Ho fa amb el càrrec de director. El nomenament és important si tenim en compte el que representava l'explotació dels

LLUIS MARIA VIDAL

carbons del Pirineu. Fem, però, abans, una mica d'història sobre aquest jaciment i les enormes expectatives que havia generat en el món industrial català.

Un referent antic, el de Pascual Madoz, en el seu famós *Diccionario* diu, textualment, parlant del poble d'Ogassa que «abunda en minas de carbón de piedra de muy buena calidad» i més endavant apunta que «si se facilitasen las comunicaciones por medio de buenos caminos, constituiría este mineral la principal riqueza del país». Madoz és optimista, però quan va dir aquestes paraules probablement concebia una R. O. del juliol del 1844 per la qual s'autoritzava la societat minera barcelonesa El Veterano Cabeza de Hierro a formar una empresa dedicada a la construcció, conservació i explotació d'un camí de ferro intitulat *De la Serenísima Señora Infanta Doña Luisa Fernanda, des de las minas de carbón de piedra inmediatas a San Juan de las Abadesas al puerto de Rosas*. És obvi que aquest projecte ferroviari mai no va arribar a materialitzar-se, tot i que les labors mineres ja s'havien iniciat per part d'El Veterano. Malgrat les òptimes previsions, les produccions aconseguides per aquesta societat foren més aviat modestes.

Després de mil peripècies la mineria d'Ogassa es va veure assistida amb l'arribada, el 1880, de la línia fèrria fins a Sant Joan de les Abadesses i a Toralles, proper al nucli de Surroca. Les perspectives no podien ser més bones. Aquest esdeveniment fou clau per al desenvolupament de les mines en qüestió, les quals visqueren a partir d'aleshores la seva màxima expansió.

Lluís Marià Vidal s'incorporà a la seva nova tasca de director, l'estiu del 1883. L'estudi del jaciment —ordenació, avaluació dels recursos, de la potència de les capes i de la racionalització de les labors—, li suposà una feina que el va absorbir d'immediat. Implantà plans automotors, tant a l'interior com a l'exterior, i s'ocupà de la preparació mecànica del carbó tot modernitzant a l'exterior la instal·lació de lavadors. Introduí modificacions en el procés de fabricació de l'aglomerat i, tot aprofitant un subproducte de la mina, les hules pobres, es van alimentar les cimiteres de can Benet —oberta el 1886— i de can Balaguer, entre d'altres.

Amb tot, la producció d'ulla durant els anys en què Vidal va ostentar el seu càrrec no arribà a les xifres que s'havien esperat. Les quantitats assolides no cobrien ni tan sols mínimament les necessitats de la indústria catalana. L'esperança —*el somni daurat*, hauríem de dir— d'autoabastar-se energèticament amb els carbons d'Ogassa-Surroca es va esfumar, i Vidal, que havia fet ús del règim d'excedència que li havia concedit l'Administració de l'Estat, hi retornà a mitjan any 1888. Fou nomenat cap dels districtes miners de Lleida i Tarragona.

Temps de recerques

Amb independència dels trets personals que distingien Lluís Marià Vidal —és a dir, la tenacitat i el treball ben fet com a premissa—, s'ha de reconèixer que l'enginyer fou un home afortunat. El seu càrrec de funcionari de l'Estat li va permetre de conèixer geologies

Mina de carbó de Seròs.

diverses i jaciments que li hagueren estat vedats si hagués treballat al servei d'una empresa privada. Ell, conscient de l'oportunitat que se li oferia, l'aprofità, i de quina manera!

Aquesta situació li brindà l'ocasió d'intercanviar opinions i de fer consultes a homes de ciència, professors i paleontòlegs —és el cas del canonge Almera i de Font i Sagué, entre d'altres—; opinions i consultes que, sovint, anaven acompanyades de mostres fòssils recollides *in situ* arran dels seus treballs de camp. Els contactes amb tota mena d'entitats científiques l'encimbellaren i obtingué un reconeixement que traspasà fronteres.

El seu afany investigador el dugué a l'exploració de coves i avencs i a esbrinar les causes que els originaren. És el cas de les coves d'Eivissa (1880) i del Principat. A Lleida aprofità sortides oficials —sovint de demarcacions mineres— per operar a les conques del Segre i de la Noguera (1889). Vidal es pot considerar un dels primers que va contribuir al coneixement de l'espeleologia. Com a resultat d'aquesta activitat aparegué *Les coves prehistòriques de la província de Lleida* (1894). La col·lecció de materials prehistòrics producte de les seves recerques constituí, en el seu temps, un autèntic patrimoni. Les consultes i els intercanvis amb els savis paleontòlegs de l'època foren constants.

Per ell, el món de la ciència constituïa una unitat d'estudi. Posseïa, a més, per als estudis de les ciències naturals, dues virtuts essencials: mètode i perfecció. Això fou el que el dugué a excavar els jaciments arqueològics amb ordre i tècnica, fugint sistemàticament del desconcert tan característic dels excavadors de l'època.

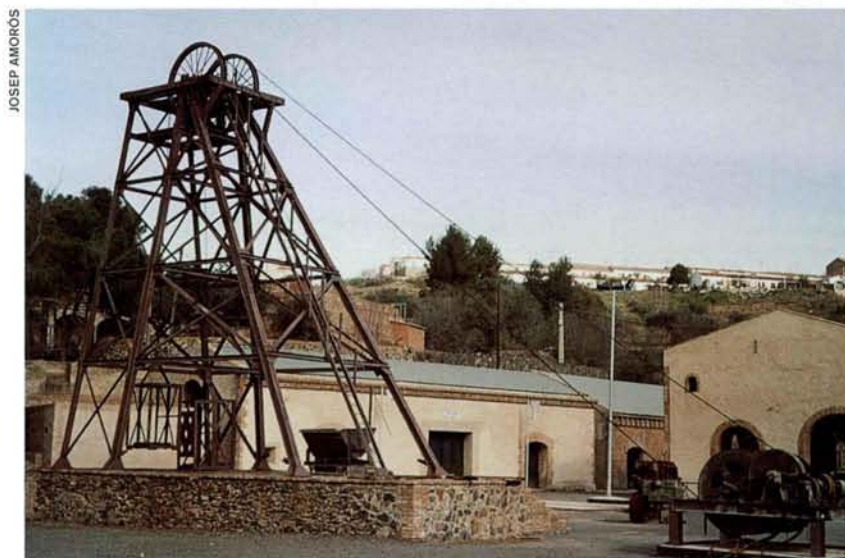
En aquest punt de l'itinerari biogràfic de Vidal cal fer esment de l'activitat muntanyenca. Fou, com la majoria de muntanyistes, un admirador de la natura. Això comportava no solament la pràctica de l'esport sinó la visió de l'aspecte científic de la naturalesa, a l'estil de les primeres societats excursionistes.

El seu afany investigador el dugué a l'exploració de coves i avencs i a esbrinar les causes que els originaren

**Vista general
de la mina Eugènia,
a Bellmunt del Priorat.
Hi destaca
l'espectacular Casa
de les mines durant
els anys cinquanta.**

Membre del Centre Excursionista de Catalunya i endut per la crida d'un pirineisme incipient –Verdaguer havia pujat al Canigó el 1879 i a la Maladeta el 1882–, va intentar l'ascensió a la pica d'Estats pel vessant català el 1883, però no en va obtenir un bon resultat. L'agost del 1895, una colla de membres del Centre –entre els quals hi havia C. A. Torras i Lluís

De les moltes activitats que va desenvolupar a l'entitat, cal destacar-ne el primer curs de fotogrametria que es va impartir a l'Estat. Poc abans de ser promogut al càrrec d'enginyer en cap de primera classe, a la darrereria del 1899, abandonà la presidència del CEC, però no pas les sortides a muntanya, que l'acompanyarien sempre més.

**Instal·lacions de la
mina Eugènia (2004).
Lluís Marià Vidal fou
un bon coneixedor de
les explotacions
mineres del Priorat.**

Marià Vidal– aconseguiren el cim pel vessant francès. El setembre del 1896, ell mateix el va tornar a coronar acompanyat d'un guia; aquesta vegada, però, pel costat meridional. El mateix any, i coincidint amb la festivitat de Santa Bàrbara, patrona de la mineria (4 de desembre), Vidal és escollit president del Centre.

A banda, els treballs i el subministrament de fòssils de les pedreres de calcària litogràfica del Montsec (1901), que li proporcionaren magnífics exemplars, i de les visites que periòdicament feia a les mines de plom de Bellmunt del Priorat, Vidal s'ocupà de molts altres treballs que li demanava el càrrec. És destinat a Barcelona com a cap del districte miner, moment que aprofita per endegar l'estudi del carbó de la conca de Calaf (1903).

D'aquesta etapa final de la seva vida com a funcionari s'han de remarcar, a més de les feines pròpies de l'Administració, els treballs geològics que efectuà per la Península. Sobresurt d'aquest temps l'informe *Almadén*, que féu com a cap de la comissió que investigà aquella explotació de cinabri (1906), i la seva actuació al front de la Comissió del grisú. El 1908 és nomenat inspector general de mines i amb aquest càrrec es jubilarà dos anys més tard. D'aquesta època tardana és el seu estudi hidrològic de l'estany de Banyoles, amb resultats realment sorprenents. Posteriorment reprèn l'estudi dels monuments megalítics i la recerca prehistòrica, amb investigacions, entre d'altres, a l'abric Romaní (Capellades) que havia iniciat en Font i Sagué.

En el transcurs de la seva vida fou nomenat membre de diverses societats científiques i culturals, nacionals i estrangeres, d'algunes de les quals ostentà la presidència. Rebé honors i homenatges sens fi. Home dur per al treball, culte i entregat a l'estudi de tantes i tan diverses disciplines, fou mereixedor de tots ells. El seu llegat corrobora el que suara acabem de dir. Traspassà a Barcelona el dia 10 de gener del 1922. Tenia vuitanta anys.

Bibliografia

AMORÓS MESTRES, Josep. «*Les Mines d'Ogassa*». *El Cuele. Col. Oficial de Ingeniería Téc. Minera de Catalunya*, 29.

BOHIGAS I MAYNEGRE, Jordi. *Norbert Font i Sagué: Ciència, religió i catalanisme a la Catalunya finisecular 1890-1902*.

GÓMEZ-ALBA, Julio. *Lluís Marià Vidal 1842-1922. Biografia*. Ed. Museu de Geologia i Ajuntament de Barcelona.

MERCADER I SUNÉ, Martí. *Les Mines de Surroca*. Ajuntament d'Ogassa.

Cronologia excursionista d'en Lluís Marià Vidal

- 1842** El 6 d'octubre, neix a Barcelona. És el primer fill de Marià Vidal Merli i de Maria Paula Carreras Pahissa.
- 1888** El 4 d'abril, als 45 anys, s'inscriu com a soci de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques.
A finals d'aquest any i durant tot el 1889, col·labora amb l'Associació Catalanista, en un curset de fotogrametria.
- 1893** Primer intent d'ascensió a la Pica d'Estats, pel vessant català.
- 1894** El 29 de maig, a la sala d'actes del Centre Excursionista de Catalunya, pronuncia una conferència de prehistòria: «Les coves prehistòriques de la província de Lleida».
Col·laboració en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (núm. 13, abril-juny). «Les coves prehistòriques de la província de Lleida».
- 1895** Els primers dies d'agost, acompanyat de Cèsar August Torras, Bartomeu Mitjans, Ventura Robert, Miquel Arrau i Francesc Bonet, efectua l'ascensió a la Pica d'Estats, pel vessant occità.
- 1896** Col·laboració en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (núm. 21, abril-juny). «Excursió a la Pica d'Estats». També l'Avenç, el publicà en un opuscle.
Després d'una llarga travessia a partir de la Vall d'Aran, pel vessant sud del Pirineu, el 30 de juliol, intentà pujar a la Pica d'Estats, pel vessant català. L'acompanyava en Bartomeu Mitjans i tres guies, però per poc no aconseguiren assolir el cim.
El 16 de setembre, acompanyat d'un guia, assoleix la Pica d'Estats.
La primera ascensió pel vessant català.
El 23 de desembre, és elegit president del Centre Excursionista de Catalunya. Tenia 54 anys.
- 1897** Col·laboració en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (núm. 26, març, i núm. 27, abril). «Noves excursions a la Pica d'Estats».
«Discurs llegit en la solemne Sessió Inaugural del Centre Excursionista de Catalunya lo dia 5 de febrer de 1897». Tipografia l'Avenç. Barcelona.
El 27 de setembre, acompanya Norbert Font i Sagué, en la seva exploració espeleològica a l'avenc de can Sadurní (massís de Garraf).
- 1898** «Discurs llegit en la solemne Sessió Inaugural de 1898 per lo President del Centre D. Lluís Marià Vidal lo dia 21 de janer de 1898». Tipografia l'Avenç. Barcelona.
Col·laboració en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (núm. 39, abril, i núm. 40, maig). «Excursió a Cadaqués y Sant Pere de Roda».
Col·laboració en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (núm. 46, juliol). «Plan d'Estudis de les Comarques Catalanes». Signat junt amb en Jaume Massó.
- 1899** El 24 de juliol, convidat pel Club Alpí Francès, assisteix com a president del Centre Excursionista de Catalunya a la inauguració del Xalet-refugi de Cortalets, situat al Canigó.
Col·laboració en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (núm. 54, juliol, i núm. 55, agost). «Excursió al castell de Requesens, Agullana, Besalú, Olot y Collsacabra».
- 1900** «Discurs llegit en el Centre Excursionista de Catalunya en la Sessió Inaugural de 1900». Tipografia l'Avenç. Barcelona.
Acompanyat d'en Rosend Serra, assistí al Congrés Internacional d'Alpinisme, que se celebrà a París.
El 29 de desembre, deixà la presidència del Centre Excursionista de Catalunya.
- 1905** El 24 de juny, en l'acte inaugural del Centre Excursionista de l'Urgell i la Segarra, es projectaren unes vistes de l'Alt Pallars, originals d'en Lluís Marià Vidal.
Escriu el pròleg del llibre *Curs de geologia dinàmica i estratigrafia aplicada a Catalunya*, que és el recull del curs que Norbert Font i Sagué va fer al Centre Excursionista de Catalunya.
- 1907** Article publicat al *Diario de Barcelona* el 4 de juny. «Los refugios en la montaña».
Col·laboració en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (núm. 150, juliol). «A la Vall d'Aran y al Canigó».
- 1908** Col·laboració en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (núm. 162, juliol) «Noves seccions en nostre Centre». Nota signada per Lluís Marià Vidal, Norbert Font i Sagué i Francesc Novellas, en la qual es demana la creació al Centre de la Secció de Geologia i Geografia Física.
- 1912** El Club Muntanyenc el nomena soci honorari.
Col·laboració en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (núm. 209, juny). Notes geològiques sobre la vall de Sant Joan de les Abadesses. En l'article de Joan Danès i Vernedas.
- 1915** Col·laboració en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (núm. 243, abril). «Mon primer viatge a la Vall d'Aran».
Col·laboració en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (núm. 245, juny). «Quatre paraules sobre D. Pere Alsius».
- 1922** El 10 de gener, als 79 anys, morí a Barcelona. Fou enterrat al cementiri del Poble Nou.
El 24 de maig se celebra, a la sala d'actes del Centre Excursionista de Catalunya, un acte en record a Lluís Marià Vidal.
Es col·locà a la Galeria d'Excursionistes Catalans Il·lustres, el retrat d'en Lluís Marià Vidal, obra del pintor J. Duran.
En el seu testament va disposar que feia donació al Centre Excursionista de Catalunya dels seus llibres de geografia, topografia, fotografia i viatges, de guies i mapes i la seva col·lecció de clixés fotogràfics (incloent-hi els 389 negatius de vidre de 18 x 24 cm) i un aparell fotogramètric Polack.
- 1989** El 16 d'abril, amb motiu de la cloenda del cicle d'excursions «El Montsec i les muntanyes veïnes», organitzat per la Secció de Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya, es va homenatjar Lluís Marià Vidal tot col·locant una placa a la façana de l'antic col·legi del poble de Corçà.

EL CAPOLATELL

Gent, història i llegenda

Serra de Busa (Solsonès)

Autora: **Montserrat Ubach i Tarrés**

Pocs indrets de Catalunya són tan isolats i inexpugnables com el planell de Busa, al Solsonès, una plataforma rocallosa tallada pels penya-segats que s'alça enmig de valls i tosses.

En un extrem, la roca s'ha esqueixat i s'ha separat de la resta, tot formant un monòlit on només es pot accedir per una palanca: és el Capolatell. Per les condicions estratègiques que presenta va ser utilitzat al segle XIX com a fortalesa militar i presó de guerra. Actualment, la seva bellesa i les seves característiques geològiques l'han convertit en un atractiu per als muntanyencs i en una zona d'interès per als espeleòlegs.

VENIR DE BUSA

L'expressió *venir de Busa* equival a dir 'venir de la quinta força', una dita molt antiga que encara és vigent i que pot ser el secret de l'atracció que sempre hem sentit per aquesta serra.

Vam conèixer Busa el 1967 amb motiu de les primeres exploracions als avencs de Capolatell. Durant aquests trenta-nou anys l'hem seguida visitant amb una excusa o una altra, com ara l'aixecament del plànol topogràfic de situació de les esquerdes i els avencs que publiquem en aquest treball. Altres vegades, però, hem anat a Busa només per gaudir d'un dels indrets més entranyables de l'«operació Solsonès», desenvolupada durant els anys seixanta; una dècada important i plena de fites en la història de l'ERE, com ho va ser també el naixement de la revista *Espeleòleg*, «un mitjà d'expressió en el qual hi té cabuda la part humana», com deia l'editorial del número 1 de la revista.

La primera part d'aquest treball es dedica precisament a la «part humana» del Capolatell i de la serra de Busa: a la família de can Rial —l'única que encara viu al pla—; a Ramon Clotet, batlle de Navés; a mossèn Ballarín, i a tota la gent de les masies properes a la serra, que tant han contribuït a la bona marxa de les exploracions. A tots ells, el modest homenatge dels espeleòlegs.

JORDI LORET I PRIETO

LA BUSA DE MOSSÈN BALLARÍN

Mossèn Ballarín va ser durant molts anys el rector de Jubau, prop del Pi de Sant Just, al sud de Solsona. Es defineix com un capellà de pagès:

El món del pagès —diu— és un món que si no l'has viscut no el pots explicar gaire. I, en canvi, els que hem tingut la sort de ser rector de pagès, mai més l'hem oblidat.

Té més de 80 anys, i es recorda fil per randa de fets i anècdotes de la diòcesi. Escoltar-lo, amb la saviesa de l'experiència viscuda i amb la lògica i la manera que té d'explicar les coses, és sempre un plaer. Que, a més, ens parli del planell de Busa i d'històries d'aquest racó del món, és una delícia. I si la xerrada té lloc gairebé a cau d'orella, en l'atmosfera tranquil·la que es respira el cap vespre d'un dia de tardor, en el silenci del seu estudi, no té preu. Ens deia:

No ho deveu pas saber, perquè no ho he dit a ningú, però Busa és un tòpic al nostre bisbat. I us ho explicaré: el nostre, és un bisbat rural, fora d'unes quantes

metròpolis (la més grossa és Berga). Llavors hi ha molts caps de roc que nosaltres en diem —o jo en dic— el *greny*. I Busa és el símbol dels caps de roc. Res; quan hi ha un capellà que comença a dir «no sé què... això van mal dades...», diuen: *jaquest l'enviaran a Busa!*.

Recordo una anècdota, perquè situeu com era Busa: Hi havia un home que va acabar d'hortolà de l'hospital de Solsona —i que el seu renec era *me cago en dinou*— que va anar a fer la mili a Mallorca. I es veu que allò que fan a la mili, que fan posar el braç bé i posar el fusell... vaja, que li van tocar l'os de la música! Va clavar un cop de fusell al sergent; es va escapar com va poder, i va viure tota la resta de la vida a Busa perquè no l'atrapessin. I no el va atrapar ningú.

Mossèn Ballarín fa una pausa llarga per sospesar els records dels vells temps de Busa i la seva gent.

Abans hi havia sobredosi de capellans. Hi havia capellans per tot arreu. A més el capellà —i si em coneixeu ja sabeu que no faig propaganda de la botiga— era el nucli

La panoràmica que es contempla des del planell de Busa és molt espectacular.

ARXIU FOTOGRAFIC DEL CEC

Escala vella del grau de can Orriols, Busa, (1939).

del poble. Així que ha desaparegut el capellà, el poble ha minvat, perquè de fet, més que l'alcalde, l'home que tirava de Busa era el capellà, i la missa dels diumenges és on la gent es trobava i parlava de les seves coses.

Doncs bé: hi ha la Selva, al peu de Busa, que és una parròquia petita on hi havia el mossèn Altamira (jo encara el vaig conèixer quan ell feia de rector. Quan va esclatar la guerra, va dir missa a la parròquia durant tota la guerra. ¡I tocaven campanes els diumenges! I és que ningú es va recordar d'allà dalt...

Diuen que els miners de Cardona van anar a cremar l'església. Van trobar un home fangant i li van dir «¿Sabeu si el capellà és a casa?»; i va dir «No, no hi és; em sembla que no hi és.» ¡I se'n van anar! I era el capellà el qui estava fangant!

DE GUIFRÉ EL PELÓS A LA GUERRA DEL FRANCÈS

Els peus dels espadats de la serra de Busa es banyen a les fredes aigües dels rius Cardener i Aigua d'Ora, que formen dues valls de gran bellesa. Busa pertany a Navès, el municipi més extens de la comarca del Solsonès. Està dividit en nou parròquies on hi viuen unes 300 persones agrupades en nuclis de tres o quatre cases. D'esglésies, n'ha 51; gairebé tantes com masies.

Ramon Clotet i Vilalta és l'alcalde de Navès des del 1979. Apassionat i gran coneixedor del país, n'ha investigat la història i la cultura i ha contribuït a divulgar-les a través de nombrosos escrits i iniciatives, com ara el monument que es va aixecar als peus de Busa per commemorar la mort del comte Guifré el Pelós l'11 d'agost del 897.

És el mateix alcalde qui ens acompanya davant l'esultura en honor al fundador de la nissaga comtal catalana i ens explica uns fets històrics que desconciem quan vam descobrir la serra de Busa als anys 60. «Si bé no sabem on va morir Guifré el Pelós —ens explica— sí que s'ha pogut establir amb precisió el lloc on el van ferir de mort en una emboscada. I va ser aquí, a la vall d'Ora, dins el terme municipal de Navès».

En la presentació escrita de l'obra del professor i arabista Pere Balañà *Navès, els musulmans i el comte Guifré I el Pelós*, on es desvetllen els detalls d'aquest esdeveniment, en Ramon Clotet expressa la seva satisfacció indescriptible pel fet que un dels episodis més transcendents d'aquest mític personatge i de Catalunya tingués lloc al castell d'Ora, actualment conegut com el Pujol de la vall d'Ora.

La serra de Busa i el seu entorn, però, han estat protagonistes d'altres fets històrics, com ara els que van tenir lloc durant la guerra del Francès, a la segona meitat del 1810. Les cases de pagès es van omplir de gent del país que fugia de l'invasor, i s'hi van viure escenes de pànic quan aquell es va atrevir a pujar a les muntanyes. «No cal dir el tropell i aldarull que hi hagué a les cases de pagès plenes de gent refugiada», diuen els cronistes. Segurament gràcies a la pressió dels sometents, la incursió dels francesos va ser curta, però suficient per «baixar tots encarranquinats de bestiar i altres coses que van robar».

MORIR A BUSA I RESSORGIR A PARÍS

El 1811 el general Luis Roberto de Lacy y Gautier (1775–1817) va ser nomenat capità general de Catalunya i va emprendre la tasca de reorganitzar l'exèrcit. Com que Busa era un punt clau en la línia de defensa contra els invasors francesos, va instal·lar-hi el campament d'instrucció de la tropa i va convertir la serra en una fortalesa militar.

Només s'hi podia pujar a peu o amb animals. Els carruatges, l'armament o qualsevol estri de gran mida s'havia de desmuntar. Alguns corriols acabaven amb escales de fusta o troncs verticals; dificultats

que eren compensades per la seguretat d'un emplaçament que ha passat a la història per ser el primer lloc d'Espanya on es va proclamar «la Pepa», la Constitució de Cadis del 1812.

Però Lacy va treure encara més partit de Busa: va destinar el Capolatell, un esperó aïllat de la punta oest i actualment unit al planell per una palanca, com a camp de reclusió dels enemics. Un cop allà, no tenien possibilitat d'escapar-ne.

Expliquen que alguns presoners francesos, extenuats de fred i de fam, es van estimar pels penya-segats tot exclamant: «¡Morir a Busa i ressorgir a París!».

ENTRE LIBERALS I CARLINS: UN BATLLE «ESCALDAT»

Si bé el batlle actual de Navès, Joan Clotet, no es queixa de l'època en què li ha tocat fer d'alcalde, un antecessor seu, en Joseph Feliu, en va sortir «escaldat». Evidentment, ni el temps ni les circumstàncies eren les mateixes.

L'any 1822 la gent de Busa i de tot Navès va decidir fer un acte de revolta contra els liberals al mig de la plaça del poble. Davant els rectors i uns mossos d'esquadra van enderrocar una pedra amb inscripcions que havien aixecat com a monument constitucional, i van proclamar el rei Ferran VII. Abans de marxar les tropes liberals van calar foc a moltes cases.

Els anys no van calmar els ànims dels que donaven suport a la reina Isabel i dels que ho feien al seu oncle Carles, i es va iniciar una guerra que va durar del 1833 al 1840. En Joseph Feliu seguia fent de batlle.

Els combats més asferrats de la zona es van produir quan els dos bàndols van ocupar el santuari de Lord i s'hi van fer forts. Primer el van convertir en hospital i després el van cremar. També van establir un altre hospital de guerra a la vall d'Ora. El 1837 els carlins van ocupar Solsona, Berga i tota la comarca. El camí ral de Solsona a Berga es va convertir en un anar i venir dels exèrcits dels dos bàndols; el 1840 hi va passar el general Cabrera, i poc després, l'Espartero.

Les peripècies del batlle de Navès, contades per ell mateix i publicades per Antoni Bach, antic rector de Besora i encarregat de Busa, en el seu llibre *Navès i l'antiga vall de Lord*, són bones del tot:

Nota del que m'ha passat de resultes de ser batlle de Navès.

Primerament per la guerra de l'Any 22, passà un dia lo Governador de Cardona ab una partida, y lo Moliner, per fer senyal per retirar la gen, tirà tiros y pasà lo dit Governador per la Casa del Regidor y deixà recomanat que si lo endemà nom presentava me perseguiria de mort, y la Casa Cremada; ab asò vas determinar presentar-me y me posà 500 duros de multa, y per escapar-me li hagué de donar 16 doblas de quatre.

En la present guerra esent també Batlle, y estant lo dia del Roser de Octubre al aplech de Navès, compareguren tres que anavan ab Capa de Carlistas, armats, y garrotaren a tres hòmens de dit aplech, sens que ningú gosés resistirse, y los tingueren tota la tarda allí garrotats y no deixaren marxar ningú fins a la posta del sol, y a la vetllada anaren a la rectoria y los dos los feren confessar y los

mataren tras la Iglèsia al camp de Sta. Llúcia; teníam manat que de tot lo que occuregués al Poble sen hagués de dar part a Cardona y Solsona, lo que vas fer, y tornaren un ofici del Comendan de Armas de Solsona que nos presentéim la Justícia y Rector, y nos juntàrem plens de temor y espan, y resoluérem presentarnos, y luego nos posaren presos; nos formaren causa y nos tingueren 4 mesos a Solsona, y nos portaren a Barcelona, y allí nos tingueren 5 mesos, y entre multas y gastos nos costà 12 doblas de quatre a cada hu; aui es pot veurer los malts resultats que porta lo ser justícia en temps de guerra y lo presentarse ab lo govern quant està irritat, y així fas lo present lo primer de març de 1838, Joseph Feliu.

A dalt, la palanca que separa el monòlit de la serra de Busa, als anys 1900-1915. A baix, l'actual palanca metàl·lica.

UN COTXE A BUSA

Alguns escrits del segle X ja expliquen que al Montis Businis, hi vivia gent. Entre el 1593 i el 1624 es va traslladar la parròquia de Sant Pere d'Escales a Sant Cristòfol de Busa. Als voltants del 1806 hi havia vuit cases, entre altres la de can Rial, l'única que segueix habitada. La gent només hi podia arribar a peu, seguint corriols o grimpant els graus finals per escales de troncs.

No va ser fins al 1953 que un vehicle va arribar a Busa. ¡Tot un esdeveniment! S'havia eixamplat el pujador del grau de la Creu, i s'havia fet una altra entrada pel vessant nord-est, que dona a Llinars de Berga. ¡Aquell any, en la missa de Sant Cristòfol, van rebre la benedicció un camió i dues motocicletes!

Malgrat aquests dos accessos, no són gaires els vehicles que decideixen enfilarse pels espadats de conglomerat, verticals i feréstecs. El qui ho fa, un cop superada la darrera pujada, a 1.360 m, troba de sobte un paisatge que contrasta amb el que ha deixat enre: les agulles i els penya-segats donen pas a un conjunt harmoniós de línies suaus i a tota una aquarel·la de tonalitats verdes de boscos de pi i prats d'herba, amb esquitxos de grocs, blaus i vermells de les flors silvestres, i amb pinzellades d'ocres dels camps de cereals i de patates. Tot això, l'església, quatre cases i la gent de can Rial, són avui el planell de Busa.

LA GENT DE CAN RIAL

Casa Rial és l'única masia habitada. Hi viuen quatre persones: el matrimoni Josep Muntada i Maria, la seva filla Pilar i Josepa Cardó, la tieta. Els últims veïns que quedaven, els de casa Vila, se'n van anar fa més de deu anys.

Els Rial viuen de la terra, del bosc i d'uns pocs caps de bestiar. Diuen que amb això en tenen prou i que no pensen marxar. Han estat moltes generacions d'una família vivint a la mateixa casa pairal. «L'hem anat fent de mica a mica» —diu orgullosa la Josepa.

I és que poc a poc tot va arribant al planell de Busa: tenen plaques solars per a l'energia elèctrica, per al telèfon i per altres comoditats que fa pocs anys ni somiaven.

Mireu, diu en Josep: si teníem una urgència sortíem a avisar a algú d'una altra casa, i si arribava a venir el metge, ho havia de fer en cavalleria. Si s'havia de morir de ràpid es moria de ràpid, o si no havia d'aguantar el que passava. A la cuina, vora del foc, la família desgrana records i ens explica que abans no era com ara:

Ens hem quedat sols. Hem vist cinc cases habitades. I n'hi havia on vivien 15 o 20 persones: els fills, els pares, la criada, el vaquer, el de les ovelles... Hi va haver rectoria fins al 1932 i en sortir de missa es feia una processó per les quatre creus que hi ha al planell: per guardar de la pedra, de la pesta, de la llagosta... i de l'altra, no me'n recordo.

A Busa mai no hi ha hagut escola. «Cada dia baixàvem a peu fins a una casa de la Selva, a uns 5 km del planell, on hi havia un mestre», diu el Josep, «i durant molts anys es feia un mercat setmanal al planell que ara es coneix com *el mercat de Coll d'Argues*, i «fins i tot els diumenges es feia ball», afegeix la Maria. El més dur, però, era l'hivern.

Als voltants del 1806 hi havia vuit cases, entre altres la de can Rial, l'única que segueix habitada.

No va ser fins al 1953 que un vehicle va arribar a Busa

Can Rial de Busa, els anys 1900-1915.

Abans hi nevava molt més que ara. No veiem arribar els animals pel camí, de tanta alçada de neu que hi havia. Quan érem quinze o vint persones la trèiem amb pales. Però quan vam quedar sols, alguna vegada que el vent la va amuntegar, vam quedar aïllats i ens van haver de venir a ajudar.

—¿I mai no heu tingut por?

Alguna vegada sí, com aquell vespre que veníeu a baixar als avencs i vaau picar la porta i no us volíem obrir, ¿us en recordeu? —ens pregunta el Josep, divertit. Aquells dies que vaau pujar vosaltres a Busa voltava una colla que havia entrat a moltes cases i corria el rumor que s'amagaven per aquests marges.

—¿I en aquests casos, a banda de no obrir la porta, què feu?

Enraonar, enraonar molt i engegar l'emissora, perquè semblí que hi ha molta gent a casa.

LES ESQUERDES DE LA PRESÓ COM A AMAGATALLS

Durant la guerra civil, la inaccessibilitat de Busa no va evitar que hi continués pujant la milícia republicana a fer registres. Les coves i les esquerdes del Capolatell, unit a la resta de Busa per un tronc mig podrit, van servir d'amagatall a moltes famílies. La Josepa ens ho explica:

Érem cinc germans i tots cinc ens hi vam haver d'amagar. I llavors el pare i la mare també; perquè si no trobaven els joves, s'emportaven els vells. A mi se'm van emportar. Sí, perquè en veure que els que quedàvem a la casa no volíem descobrir on eren, em van dir «ja que no ho voleu dir, se us emportarem». I se'm van emportar tres d'aquí: a mi, un mosso que teníem i un altre home.

En una de les coves que els soldats mai no van localitzar, s'hi van arribar a amagar unes trenta persones, durant un any. Era a finals de la guerra. Al principi, a mesura que les tropes descobrien els amagatalls, la gent

anava canviant de cova. «Quan ens esperaven a un lloc, anàvem a l'altre» —recorda el Josep— «i és que es volien endur a tothom: van començar pels de 18 anys i al final volien fer anar a batallar els de 45. I alguns amics que venien de fora es quedaven aquí a les coves».

Les esquerdes del Capolatell, a més d'amagar persones, també van servir de rebost de llonganisses i cansalada. Quan corria la notícia que l'endemà pujava la tropa a fer registres, els que quedaven a les cases anaven a la nit a amagar el tiberi. Si no ho feien, els en deixaven sense. Un cop passat el perill, tornaven a buscar-lo. «Només hi havia un tronc per passar d'una banda a l'altra i estava podrit. Nosaltres passàvem amb molta dificultat, però els soldats s'ho pensaven».

Des que fa uns anys l'Ajuntament va decidir posar un petit pont de metall per travessar la gran bretxa que separa Busa de la Presó, l'accés al Capolatell ja no té cap dificultat. Quan nosaltres van començar a explorar els avencs de Capolatell, encara hi havia una passarel·la de troncs que s'havien d'anar refent cada sis o set anys a mesura que queien pel barranc.

Aquesta vegada, amb la companyia del Josep, visitem un cop més aquest monòlit de roca. Ens ensenya el punt més alt on els presoners francesos plantaven la seva bandera; el lloc on, quan ell era jove, feien el carbó d'alzina, i també les famoses esquerdes on es refugiaven ells i el seu rebost. A canvi, nosaltres li mostrarem els esvorancs que baixen més de 100 m i li explicarem que en un d'aquests avencs vam descobrir una finestra a la roca que podria confirmar una de les anècdotes que s'expliquen de la Presó: la d'aquell presoner francès que va aconseguir fugir tot baixant per una d'aquestes esquerdes i sortint per un forat que dona als penya-segats.

I és que, sovint, llegenda i realitat es confonen. I a Busa, no hi falta de res.

Masia de can Rial, al planell de Busa.

Les coves i les esquerdes del Capolatell, unit a la resta de Busa per un tronc mig podrit, van servir d'amagatall a moltes famílies

Espeleologia al Capolatell

Autor: **Jordi Lloret i Prieto**

LA SERRA DE BUSA: TRETS GEOGRÀFICS I GEOLÒGICS

A la zona de contacte de la Depressió Central i al vessant meridional del Prepirineu oriental es troba el sistema muntanyós format per la serra de Busa i la dels Bastets. S'estén d'est a oest pel terme municipal de Navès, a l'extrem oriental de la comarca del Solsonès.

La serra de Busa és un altiplà d'uns 4 km de llarg per 2 d'amplada màxima, encerclat per cingleres verticals que baixen abruptament cap a les valls que l'envolten, travessades pels rius Aigua de Valls, Cardener, Aigua d'Ora i Rasa de Valiells. És el resultat geològic d'un sinclinal penjat de flancs molt suaus, que resta enlairat i aïllat per l'erosió diferencial. La superfície estructural forma una planura, el planell de Busa, visiblement bombada seguint el radi del plec. El terreny està constituït per una sèrie detrítica de conglomerats dipositats a l'oligocè mitjà, formats per còdols heteromètrics i poligènics constituïts per quarzites, lutites, granit, residus de calcàries devonians i pissarres procedents dels Pirineus axials. Es tracta de conglomerats massius que descansen sobre margues eocenes, aixecats pels moviments tectònics miocènics, que donaren lloc als penya-segats que contornen l'altiplà i li donen l'aparença d'una mena de fortalesa inaccessible que destaca de lluny.

A Busa, hi destaquen els petits cims del Cogul (1.526 m) i la Llebre (1.515 m). En el planell i en els vessants no acinglerats hi ha una cobertura forestal formada per rouredes, pinedes de pi roig i boixedes, amb carrascar a les zones seques i fagedes calcícoles a les obagues. L'única masia habitada, la de can Rial de Busa, es troba a un 500 m de l'ermita de Sant Cristòfol i dels corrals de la Vila.

A l'extrem NW, l'altiplà es perllonga pel turó del Capolat, a 1.341 m d'alçada. Baixant encara més cap a l'oest, i als voltants dels 1.290 m d'altitud, una esquerra en sentit NS talla el Capolat i el separa d'un altre turó més petit. És el Capolatell, també conegut com *la Presó*, que culmina als 1.311 m d'altura.

En el punt on la separació entre els dos turons és mínima, una palanca d'aspecte sòlid i de 8 m de llarg ens permet accedir al Capolatell tot creuant la gran esquerra, que en aquest punt només té 7,5 m de desnivell. Aquest nou turó està constituït per dues agulles gairebé separades per una segona gran esquerra que segueix la mateixa orientació NS. En planta, el Capolatell recorda una papallona.

La superfície de la primera agulla, el que seria «l'ala est de la papallona», ocupa un rectangle de 110 m de llarg en sentit NS per 80 d'ample (EW). La segona agulla, basculada cap al SW, té 130 m en sentit NS per 80 en la perpendicular EW. Les dues juntes, doncs, se circumscriuen en una àrea de 130 per 160 m. Els vessants meridionals estan ocupats per un bosc dens, mentre que els septentrionals, més enlairats, van perdent vegetació a mesura que ens acostem a frec de cingle, fins que deixen la roca totalment descoberta.

Les dues màximes alçades (1.311 m) es troben als extrems nord de cada una de les agulles. El Capolatell és una torre rocallosa tallada per cingleres que cauen, llires i dretes, entre 200 i 300 m fins a les corbes de nivell dels 1.100 (extrems N i W) i 1.000 m respectivament (extrem sud, clot de l'Areny). El peu de la muntanya està constituït per una rampa pronunciada que s'estén cap a l'oest i on el bosc amaga els fragments de conglomerats que han anat caient al llarg del procés d'avanç i desintegració progressiva del cingle.

HISTÒRIA DE L'ESPELEOLOGIA AL CAPOLATELL

L'exploració del Capolatell constitueix un dels darrers episodis de l'«operació Solsonès», una fructífera campanya espeleològica iniciada al principi dels anys seixanta per Montserrat Ubach Tarrés i els seus pares, de l'EDES del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, de Manresa i, posteriorment, de l'ERE del Centre Excursionista de Catalunya, i a la

FERRAN ALEXANDRI

FERRAN ALEXANDRI

qual es van afegir alguns dels grups espeleològics més importants d'aleshores.

La primera referència espeleològica sobre el Capolatell i les cavitats apareix a mitjan 1967 en el primer número d'un nou butlletí ciclostilat, *l'EspeleoSie*. L'autor, Jordi Navarro, parla de les prospeccions realitzades per la SIE del Centre Excursionista Àliga durant els dies 9, 15 i 16 del mes d'abril del mateix any. Diu que el primer cap de setmana han fet sondeigs d'esquerdes de «20, 40 i 60 m de profunditat» i que el segon han baixat a uns 100 m d'una d'aquestes. També diu que han explorat una petita cova a peu de cingle. No presenten cap topografia, ni han batejat encara cap forat, ja que consideren que els treballs tot just comencen. Ja parlen de la gènesi de les cavitats fent referència al «desplaçament del Capolatell.... pels coneguts efectes de l'atracció del buit». Participen en les exploracions, a més de l'autor, Bonet, Ferro, J. M. Victòria, R. Victòria, Vilagrà, Borès, Folch, Navarro, Rué, Freixes i Torné.

Per la seva banda, l'11, el 12 i el 17 juliol del mateix 1967, l'ERE del CEC fa dues visites consecutives al Capolatell dins el marc de l'«operació Solsonès»; una de reconeixement (C. Tarrés, J. Ubach i M. Ubach) i una altra d'exploració fins a uns 40 m de l'esquerda més prometedora (M. Alfaro).

Finalment, set dies després, els dies 25 i 26 de juliol, Montserrat Ubach, Oleguer Escolà i Roger Sitjà de l'ERE finalitzen l'exploració i la topografia d'aquesta esquerra, tot assolint-ne el fons, a 115 m de profunditat. La bategen amb el nom d'avenc de Capolatell. També exploren algunes de les esquerdes veïnes. El treball i la topografia es publiquen en el número 4

d'*Espeleòleg* (Escolà-Ubach, 1967), un altra de les revistes que esdevindrien clàssiques de l'espeleologia.

La troballa d'aquest «nou avenc de 100 m» s'afegeix a l'important ventall de cavernaments en conglomerats coneguts a Catalunya, amb l'interès afegit de tractar-se de les primeres referències d'un «conjunt d'esquerdes de despeniment citades en conglomerats» (Escolà-Lista, 1980).

Cinc anys després, els dies 5 i 6 d'agost del 1972, O. Escolà i M. Ubach, aquesta vegada amb l'espeleòleg de Mataró Lluís Filbà, baixen a una de les esquerdes explorada parcialment el 26 de juliol del 1960. La manca de material els atura davant d'un pou. Es tracta de l'avenc que es convertirà en la segona fondària del Capolatell.

Passen vuit anys més fins que, el març del 1980, O. Escolà, Antoni Lista, Jaume Orta i Pablo Miranda continuen l'exploració interrompuda el 1972 i aconseguen davallar fins als 62 m. Però a la cota -53 sondegen una altra vertical molt estreta. El 20 d'abril, Lista, Escolà i Jordi Comas assoleixen la cota -109. Anomenen el forat *avenc núm. 2 del Capolatell*. La topografia surt publicada al mateix any a dos llocs: *Espeleòleg*, 31 (Escolà-Lista 1980), i poc després, juntament amb la del que ara es denomina *avenc núm. 1 del Capolatell*, al *Catàleg Espeleològic de Catalunya* (Borràs et al., 1980).

Durant els vint anys següents hi ha un cert desinterès per part dels espeleòlegs per les cavitats d'aquest sector de la serra de Busa:

La repetició de la publicació de les dues topografies dels avencs grans en el volum de *Grans Cavitats de Catalunya*, magnífica obra de Ferran Cardona

**Entrada a l'avenc
núm. 2 del Capolatell.**

**La troballa
d'aquest «nou
avenc de 100 m»
s'afegeix a
l'important ventall
de cavernaments
en conglomerats
coneguts a
Catalunya**

ACCESOS A LA SERRA DE BUSA

Per pujar en cotxe a dalt de Busa hi ha al menys quatre itineraris, tot i que tres d'aquests, els procedents dels vessants S i W, conflueixen en un únic tram final a partir dels voltants del coll d'Arques i accedeixen a l'altiplà a través del grau de la Creu. El quart és independent, i ascendeix pel cantó NE.

Tots quatre discorren per pistes sense asfaltar. Els hem ordenat en sentit de major a menor facilitat d'accés per a vehicles convencionals. De fet, el tercer ja comença a ser poc recomanable per a vehicles sense tracció total, especialment si es vol fer de pujada, i el quart és gairebé exclusiu per a qui disposi d'un cotxe tot terreny.

Itinerari 1 (recomanat)

Carretera C-26 de Solsona a Berga. Sortint de Solsona, i abans d'arribar a Navès, veiem un camí a l'esquerra amb un cartell que indica Busa. Si es ve de Cardona per la carretera que va directament a Navès, una vegada hi arribem cal seguir una mica cap a Solsona fins a trobar el cartell indicador, en aquest cas a la dreta.

Ben aviat es transforma en una pista sense asfaltar, però en bon estat, que ens pujarà fins al coll d'Arques, a 1.250 m d'altura, on rep a l'esquerra la pista procedent de la nova carretera de la Llosa del Cavall (itinerari 2). 2,1 km després del coll trobem, a la dreta, la pista que puja des de Sant Lleir a la vall d'Ora (itinerari 3). Ara només ens cal pujar uns 400 m per un tram de ciment (el grau de la Creu), i arribarem dalt de l'altiplà, a 1.360 m d'altura. Aquesta opció és la més habitual i fàcil de pujar amb cotxe fins a aquesta serra.

Per arribar al Capolatell cal seguir la pista uns 600 m en direcció evi-dent NE fins que trobem una bifurcació. La branca esquerra baixa cap a la masia habitada del Rial de Busa. Seguim per la dreta i als 700 m una nova cruïlla. Per la dreta sortirem de Busa per la pista de la Rasa de Valielles (itinerari 4). Per l'esquerra, cap al nord, passem pel costat d'una bassa i en 0,2 km arribem a l'inici de la curta pista que porta a l'ermita de Sant Cristòfol. 500 m més cap a l'oest, passem pel costat de la Vila, antic mas ara abandonat que s'utilitza com a corral d'ovelles.

Seguim 700 m fins que trobem a la dreta una petita esplanada, molt evident, on poden aparcar mitja dotzena de cotxes. Des d'aquest punt cal caminar 1 km vers l'oest, per un corriol que passa pel costat de l'arrodonit cim del Capolat i baixa, entre bosc i matolls, directe i sense pèrdua cap al Capolatell.

Itinerari 2

Cal prendre la nova carretera directa de Solsona a Sant Llorenç de Morunys per la presa de la Llosa del Cavall (LV-4012). 5 km abans de Sant Llorenç, uns 50 m després del coll de les Cases, es puja per una pista a la dreta que passa per davant dels plans de la Llobeta, als peus del Capolatell; creua a gual el torrent de l'Adou; segueix en direcció sud per sota del cingle de l'Areny i, en 7,3 km, arriba a coll d'Arques, on conflueix amb la pista procedent de Navès (itinerari 1).

Itinerari 3

Cal agafar la mateixa carretera C-26 que l'itinerari 1, Solsona-Berga, i passar Navès. També a l'esquerra surt una llarga i excel·lent pista que discorre riu amunt per la vall de l'Aigua d'Ora i que arriba al monestir de Sant Pere de Graudescales amb la possibilitat de sortir per la carretera Berga-Sant Llorenç de Morunys després d'un darrer tram en què l'estat empitjora notablement i passant pel molí de Vaucells. Molt abans, però, a l'alçada del veïnat de Sant Lleir, una branca de la pista puja en direcció NW paral·lela a la Rasa de Fornells i discorre pels vessants meridionals de Busa en sentit EW, en un estat cada cop pitjor, fins a ajuntar-se amb l'itinerari 1 entre coll d'Arques i l'inici del grau de la Creu.

Aquest és un itinerari llarg i, en la part final, incòmode, però aquests inconvenients queden coberts per l'al·lucinant de recórrer la bonica vall d'Aigua d'Ora i gaudir de l'espectacle de les cingleres sud-orientals de Busa. És poc aconsellable per a vehicles convencionals i, en tot cas, de baixada més fàcil.

Itinerari 4

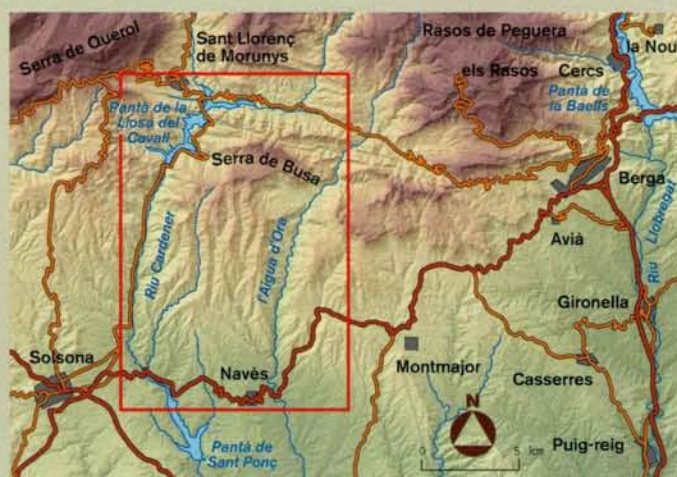
Aquesta opció és la més feréstega. Resulta interessant per als qui vulguin acostar-se a Busa pel NE, des de la carretera de Berga-Sant Llorenç i fruit d'uns quants quilòmetres d'aïllament pels esquers vessants nord-orientals de Busa.

Situats abans del km 19 de la carretera de Berga-Sant Llorenç de Morunys (LV-4241), a l'alçada del pont de l'Espingart, prenem una pista a l'esquerra que segueix riu avall la vall Aigua d'Ora. En 400 m arribem al molí de Vaucells. A l'esquerra, la pista dolenta que ve de Sant Pere de Graudescales i la vall d'Ora a la qual ens referim en l'itinerari 3. A la dreta, la pista comença a pujar per la vall de la Rasa de Valielles cap a l'oest. A la dreta, els estreps més orientals dels Bastets. A l'esquerra, les cingleres, les parets septentrionals de Busa.

Passarem per l'ermita de Sant Andreu i més tard per la casa de Valielles, la rasa del mateix nom i les runes del mas de Vilamala. Prop d'aquest punt, la pista s'uneix per la dreta amb una antiga pista que també pujava a dalt de Busa, pel grau de Vilamala, fins que una esllavissada la va malmetre fa unes quantes dècades.

Aquest itinerari, per fi, després de creuar altres pistes i camins, arriba a dalt de Busa als 13,5 km des de la carretera. Una descripció molt acurada dels itineraris 2 i 4, la trobem en la *Guia excursionista de Fruitós* (Fruitós, 1997), on també els aficionats a caminar trobaran ressenyes detallades per pujar a Busa a peu en un parell d'hores, des de les cases de Posada passant pel feréstec grau de l'Areny.

Cartografia: mapa de l'Editorial Alpina a escala 1:25.000. Està exhaust, però se n'espera la reedició.

**Morfologia
de pous allargats
i estrets clarament
estructurats
en diàclasi que
es van fent encara
més angosts
a mesura que
s'avança, i caòtics
amuntegaments
de blocs**

**Avenç núm. 2
del Capolatell.**

l'agulla E (esquerda 1, esquerra 2 i esquerra 3), molt properes al pont que uneix el turó del Capolatell amb la muntanya del Capolat, i a galeries secundàries a diferents nivells de profunditat dels grans avencs del Capolatell núm. 1 i núm. 2, ja a l'altra agulla.

Un segon tipus de moviment que es produeix en aquests turons té lloc en sentit NE-SW, és a dir, gairebé transversalment al principal. El seu testimoni més evident es troba en la separació que es presenta en una segona família d'esquerdes que segueixen una orientació E15S-W15N i que manifesta la seva força amb la creació dels buits a la roca que assoleixen les majors dimensions verticals (superen el centenar de metres) i desplaçaments horitzontals (amplades de fins i tot 5 m). Això dona lloc als sectors més profunds de les dues cavitats subterrànies més grans explorades en tot el conjunt (avenc núm. 1 i núm. 2 del Capolatell) i altres cavitats accésories (esquerda 4 i esquerra 5).

Alhora que es produeixen aquests desplaçaments horitzontals, en la massa desplaçada té lloc un moviment relatiu de caire vertical que afecta els blocs produïts per la diàclasi. Aquest moviment es manifesta en la diferència de nivell, d'uns 3 m, que caracteritza la llarga boca de l'avenc núm. 1 del Capolatell, amb el llavi sud elevat per sobre del llavi nord.

Tots aquests mecanismes han generat un conjunt d'esquerdes de despeniment format per un o més processos de lliscament translacional que donen com a resultat la morfologia subterrània pròpia d'aquesta fenomenologia: pous allargats i estrets clarament estructurats en diàclasi que es van fent encara més angosts a mesura que s'avança en profunditat; caòtics amuntegaments de blocs procedents de les parets; plantes obstruïdes per terra; fragments rocosos i fullaraca; absència de mostres d'excavació i reompliments càrstics rellevants, i traçats típics de doble colze en baioneta, produïts en els sectors subterrànies on es creuen les distintes xarxes de diàclasi.

Un aspecte original que cal destacar-ne és l'existència de finestres a les parts profundes dels avencs que van a parar a la cinglera exterior.

JORDI LLORET

ELS AVENCS I LES ESQUERDES DEL CAPOLATELL

CAVITATS DEL SISTEMA EW (FORMADES PER MOVIMENTS NS)

Avenç núm. 1 del Capolatell

Es troba al bell mig de l'agulla més occidental, a l'esquerra del corriol principal que, venint de la passarel·la de ferro, creua tot el Capolatell d'est a oest. Aviat hom s'adona que es tracta de la cavitat més prometedora, i el lloc per fer el descens més directe resulta molt evident.

Format per un conjunt d'esquerdes estructurades entre els W30N-E30S i els W10N-E10S. Boca de 60 m allargada en aquesta mateixa direcció, amb amplades màximes de 2 a 3 m i que baixa des dels 1.307 fins als 1.295 m d'altura. Pou inicial de 63 m amb replans formats per blocs encastats a -41 i -54. Una boca estreta dona pas a un P-10 seguit d'un P-13 amb la planta formada per rocs i sediments. A partir d'aquest punt, cota -87, la morfologia tectònica està lleugerament emmascarada per processos reconstructors. Sortides laterals a les parets exteriors del cingle, a les cotes -41, -63 i a la mateixa boca. Nova vertical de 19 m amb important replà intermedi a la meitat (-97,5), que arriba als -106,5 i des d'on l'esquerda assoleix els 110 m. Seguint una estreta galeria lateral vers el SE, on cal baixar un pouet de 5 m, es troba el punt més fondo a 115 m sota la superfície. Recorregut total: 420 m.

Avenç núm. 2 del Capolatell

Molt fàcil de trobar. Just després de creuar el collet que separa les dues agulles que formen el Capolatell, cal seguir el cingle 25 m cap al NW i es troba l'esclatxa d'accés a l'avenc, davant d'una agulleta adossada molt característica. A 1.306 m d'altura.

Boca iniciada amb una fissura NS que baixa en rampa 9 m de profunditat fins a assolir una saleta amb dues comunicacions amb les parets exteriors de l'agulla pels seus extrems W i E. A partir d'aquest punt, la resta de la cavitat es desenvolupa clarament en una esquerra principal de direcció W15N-E15S, paral·lela a les que formen l'avenc núm. 1 i les esquerdes 4 i 5.

A -16 m s'obre un primer pou de 16 m que porta a un replà allargat, format per blocs i sediments encaixonats entre les parets de la diàclasi. Des d'aquest lloc, per l'extrem oriental es baixa una vertical de 27 m, estreta. Després d'un ressalt i una rampa s'acaba l'avenc a la cota -62.

De nou al replà a -32, accedim per l'extrem occidental a un P-18 que segueix amb rampa i dos petits ressals fins a arribar als -64. Aquí, un estret laminador dona pas a l'última vertical, una estretíssima diàclasi de 45 m amb replà als 35, que amb moltes incomoditats arriba, com a mínim, als 109 m de fondària.

Esquerda núm. 4

Comença just en el petit coll a 1.300 m d'altura que separa els dos fragments del Capolatell. Formada per una xarxa d'esquerdes juxtaposades en baioneta. Entre

JORDI LLORET

JORDI LLORET

A l'esquerra,
l'esquerda núm. 4,
i al costat, la núm. 1.

0,5 i 1,5 m d'amplada, té una planta a 6 m de fondària des d'on s'accedeix a una curta galeria subterrània, on un gran bloc després del sostre forma una mena de saleta, que als 6 m de recorregut va a parar a un altre sector de la mateixa xarxa. L'esquerda continua baixant, estreta, al menys fins als 11 m de profunditat.

L'extrem occidental queda només a 5 m de separació del punt més oriental de la llarga boca de l'avenc núm. 1. De fet, es tracta de les mateixes fissures, però no hem arribat a connectar-les. Recorregut total: 43 m exteriors i 10 m subterranis.

Esquerda núm. 5

Estreta fissura d'uns 28 m de llarg en direcció W30N-E30S situada a l'extrem més nord-occidental del Capolatell, entre l'avenc núm. 2 al nord i el núm. 1 al sud. Totalment subterrània, amb tres boques petites de 2,4, 1,8 i 3,0 m de llarg i entre 40 i 70 cm d'amplada, que donen a curtes verticals de 5, 6 i 10 m de profunditat. Màxim desnivell boca superior -fondo: 15 m.

CAVITATS DEL SISTEMA NS

Esquerda núm. 1

És la primera que es troba després de creuar el pont d'accés. Direcció N10E-S10W. 1 m d'amplada màxima i poc més d'1 m de fondària, obstruïda per tota mena de sediments i blocs que no deixen cap lloc de penetració. Té 14,7 m de llarg.

Esquerda núm. 2

Es troba immediatament després i és paral·lela a la núm. 1. Té les mateixes característiques, amplada i profunditat, i una llargada de 19,0 m en sentit N5W-S5E. Està mig amagada per la vegetació. Alguns trams sense obstrucció sedimentària donen accés a pouets d'aparença molt estreta que baixen uns quants metres.

Esquerda núm. 3

Es tracta d'un modest conjunt d'esquerdes gairebé paral·leles, continuació vers el sud de les núm. 1 i núm. 2. En total, 35 m de recorregut descendent, des de la cota 1.290 m fins a poc més avall dels 1.280 m, totalment exteriors. Amplada i fondària irrelevants. Recorregut complex a causa de la vegetació abundant.

Bibliografia

- BADIELLA I NOGUERA, X. «Les cavitats de la serra de Busa». *Materials La Selva (Navès, Solsonès)* 34 (1989).
- BORRÀS, J. MIÑARRO, J. M. TALAVERA, F. *Catàleg Espeleològic de Catalunya. Vol. 5. L'Urgell, el Solsonès, la Segarra i el Berguedà*. Barcelona: Políglota, 1980.
- CARDONA I OLIVÁN, F. *Grans Cavitats de Catalunya. La serralada pirinenca. Vol 1*. Barcelona: Espeleo Club de Gràcia, 1989.
- CARDONA I OLIVÁN, F. «Les Correjades (la Vall d'en Bas, Garrotxa)». *Exploracions* 16 (1993): 51-65.
- COLL, X.; LLOBET, S. *Port del Comte - Serra del Verd*. Guia Cartogràfica i mapa a 1:25.000. Granollers: Alpina, 1978.
- ESCOLÀ, O.; LISTA, A. «Un altre nou avenc de -100 a Catalunya. Avenc núm. 2 del Capolatell (Serra de Busa, Solsonès)». *Espeleòleg* 31 (1980): 41-44.
- ESCOLÀ, O.; UBACH, M.- «Un nou avenc de 100 m a Catalunya. Avenc del Capolatell (Serra de Busa, Solsonès)». *Espeleòleg* 4 (1967): 109-115.
- FRUITÓS I SAYOL, J. *La Vall de Lord. Guia turística i excursionista (Solsona, Solsonès)*, 1997.
- GUIXÉ, D. *La Llosa del Cavall, un espai natural englobat en el PEIN. Busa-Bastets. La Llosa del Cavall (Navès, Solsonès)*, 1999, pàg. 59-71.
- MIÑARRO, J. M.; VALLES, J. *Inventari Espeleològic de Catalunya. El Prepirineu 2*. Barcelona: Federació Catalana d'Espeleologia, 1993.
- NAVARRO, J. M. «Exploraciones en la Sierra de Busa». *EspeleoSie* 1 (1967): 22-23.
- UBACH I TARRES, M. «Operació Solsonès: Una nueva sima de más de 100 metros en Cataluña: L'avenc del Capolatell». *Periódico Manresa*, 1967.

D'entrada sembla que tot està descobert, però no és així; convé saber que encara queden indrets que esperen la visita dels aperturistes més inquisits i, en especial, dels més exigents, que fugen de les vies més fressades tot buscant una aventura genuïna i personal, sense apartar-se gaire de la costa mediterrània. Tant és així que a Castelló, i molt a prop de la cèlebre escola de Montanejos, hi ha un altre estret singular anomenat Salt del Cavall, on un bon tros de rocam verge està esperant els més aficionats a la matèria. Sense anar tan lluny, a les moles de Sant Honorat, a prop d'Oliana, arestes, agulles i parets encara tenen molt a dir també, tot i que la roca mai no arribarà a polir-se per la freqüentació. Molt a prop d'aquí, el tortuós panorama de la cinglera dels Espluvins és un desafiament constant que

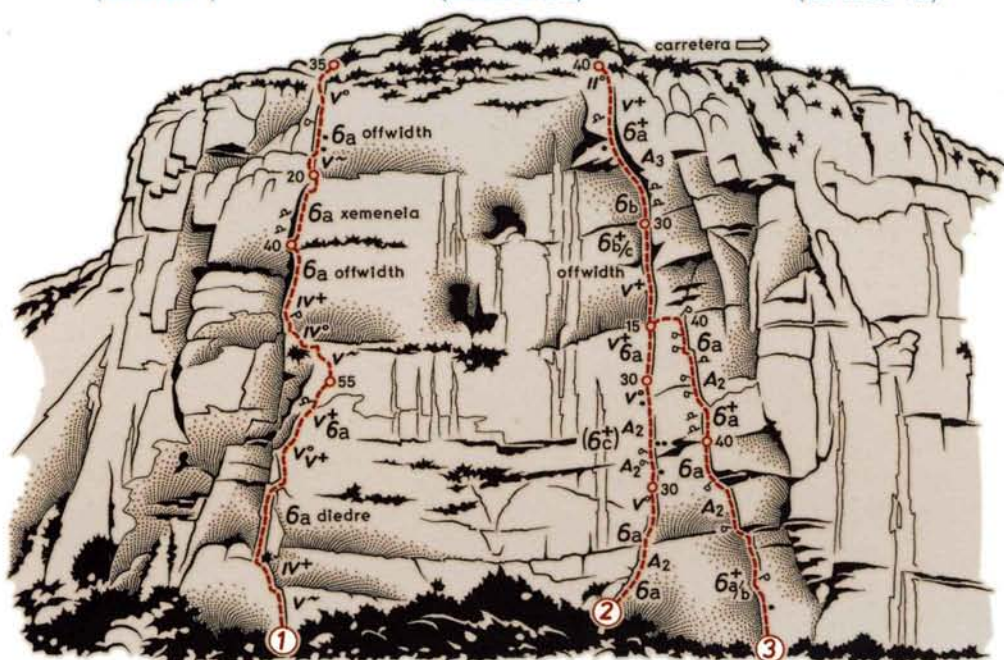
transita per l'eix del riu Segre. Si bé els itineraris més atrevits i suggestius ja s'han resolt, la imaginació va sumant modestes alternatives sobre tant vasta muralla situada gairebé al peu de la carretera. I acabem a Collegats, on els escaladors assidus i locals han anat conquerint tímidament el terreny, per donar una nova empenta a aquest magnífic congost, la fama del qual ha tardat a reeixir, malgrat que compta amb factors prou positius com ara tenir una gran varietat d'itineraris, una aproximació còmoda i un rocam d'allò més bo. En definitiva, no és que cada vegada hi hagi menys escaladors a les parets —com diuen molts—, sinó que cada vegada s'escampen més a causa de la proliferació creixent de llocs nous, gràcies a l'allau considerable d'informació que dispara l'oferta vertical a casa nostra.

CASTELLÓ / Salt del Cavall

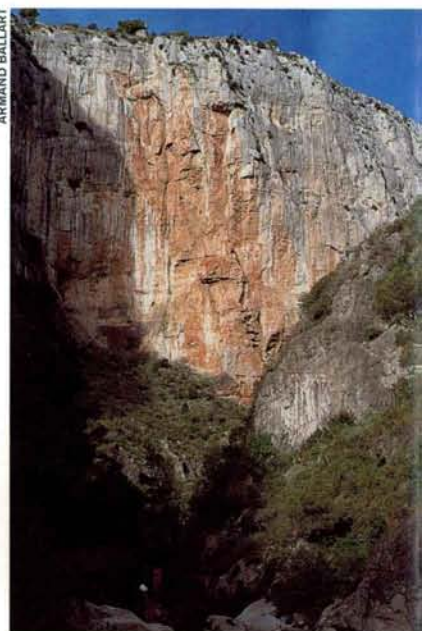
1 Diedre Màgic (150 m. ED~)

2 Via Terra de Roders (entrada directa)

3 Terra de Roders (150 m. ED+/A₂)

ARMAND BALLART

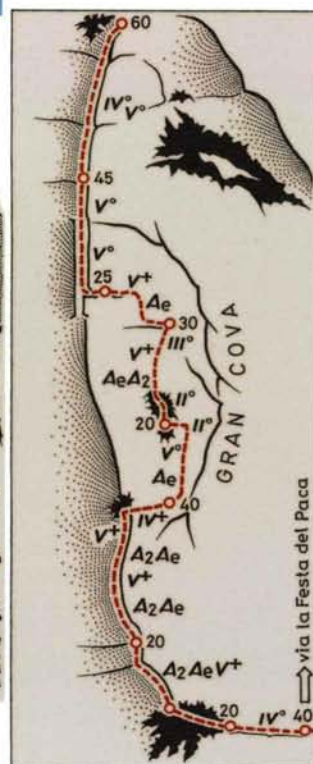
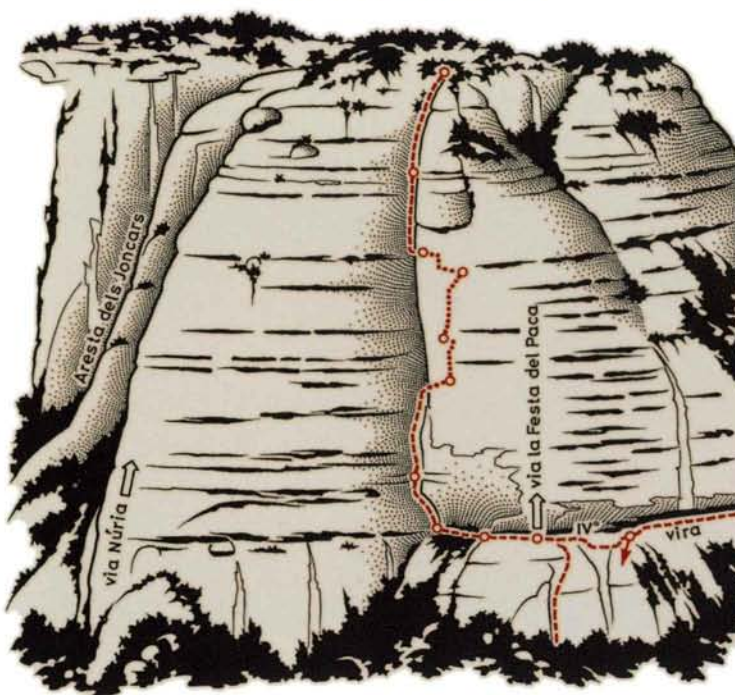

Castelló

Circulant per la carretera que va de Lluçena a Argeleta —o viceversa—, divisem, a mig recorregut aproximadament, un barranc sorprenent orientat al sud que presenta uns bons espadats calcaris a banda i banda de l'excavat torrent; és l'anomenat Salt del Cavall, més conegut en l'àmbit excursionista pel seu caràcter inhòspit i aïllat, en què la rambla es precipita cap a una capriciosa desfilada de gorgs que alenteix la marxa per gaudir d'un magnífic paisatge modelat en la natura més intacta. Una exploració casual duta a terme per la cordada R. Darder i A. Ballart fa uns anys, desvetlla un itinerari interessant ja obert —i possiblement el més eloqüent— que devem a Joaquín Muñoz Ximo i a Paco Muñoz, de Castelló: el Diedre Màgic (1986). Un traçat elegant, variat i directe que resulta de la combinació d'un seguit de fissures de totes les

SANT HONORAT (vessant nord)

Via Claustrofòbia (260 m. MD+/A₂)

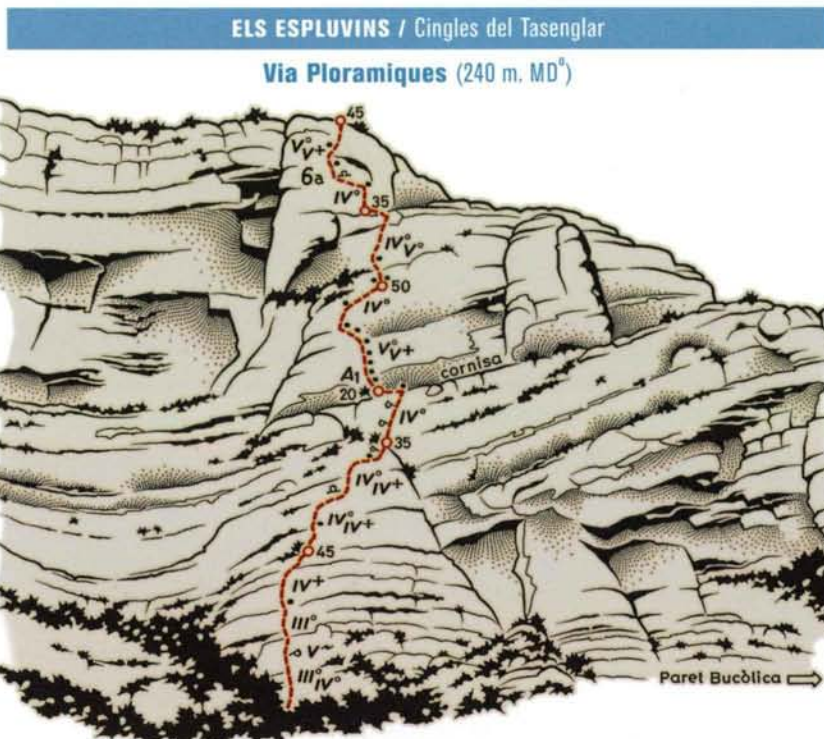

talles en què cal dominar la tècnica i protegir convenientment. La roca és molt bona en conjunt excepte en un tram curt al segon llarg, i en destaca la bellesa dels L1 i L4, gairebé «verdonians». Cal dur tascons, cordinos i camalots (fins al núm. 3). Es pot fer ràpel per la mateixa via.

Una mica més a la dreta, una potent fissura balmada serà el següent rept per a Ricard Darder i Josep Vila, de Centelles, que en diversos intents aconseguen el cim per la via Terra de Roders (gener-maig del 2006). És una ruta molt exigent en què tindrem dues entrades per atacar la terrible esclatxa final on el lliure i l'artificial molt tècnics seran les claus d'aquesta ascensió pràcticament desequipada. Cal portar unes tres V, dos universals, aliens, excèntrics grans i camalots fins al núm. 5 (núm. 2 repetit). La roca és bona en general. Per accedir a la paret cal localitzar un senderó mig tapat per la vegetació que davalla per la banda dreta (W) del barranc des de la carretera (50 min), o bé es pot baixar directament pel torrent (normalment sec) i, des del llit, assolir el peu de la via de la millor manera (vegetació abundant). A la sortida de les vies, sols caldrà travessar en direcció nord fins a la carretera. Orientació E. Suposem que hi ha altres itineraris, sobretot a la paret del davant, però no en tenim més referències. És un terreny d'aventura total que cal evitar durant els mesos més calorosos.

Sant Honorat

En el vessant nord de les moles de Sant Honorat i tot just a la dreta de l'esperó de la via Núria, una profunda i lúgubre xemeneia retalla de baix a dalt la muralla. David Subirats i Josep M. Codina Husa, l'escalador més prolífic de la zona, descobreixen pam a pam la via Claustrofòbia (juny del 2006) mitjançant una escalada tridimensional difícil d'explicar en poques paraules. Una treballosa fissura d'entrada a trams balmada ens introdueix a la gran cova que forma la pregonia xemeneia, tot aprofitant la lògica més exòtica, que ens farà anar d'un costat a l'altre de la gran cavitat fins a atènyer espectacularment la canal de sortida. És una via semiequipada amb espits i claus que requerirà una bona dosi de progressió sobre rocam delicat i terrós en molts casos. Cal portar uns vuit pitons variats, dos bong-bongs, dos tacs de fusta, els tascons i camalots (fins al núm. 3). Per accedir a aquesta via s'ha d'anar al coll de Mu i resseguir una vira marcada que

ratlla el vessant nord passant pel costat d'unes agulles característiques. Al final d'aquesta eloqüent cornisa, arribarem al ràpel per accedir a la via Festa del Paca. Uns 5 m més enllà del ràpel, un curt despenjament i un llarg flanqueig amb alguna assegurança (IV) porten al bosquet d'inici de l'aventura tot creuant la via del Paca. També s'hi pot accedir per baix fent el ràpel de 40 m i travessant l'incòmoda boscúria fins al peu de les dificultats, evitant el llarg flanqueig per dalt. La roca és discreta en general, i la ruta, especialment idònia per fugir de la calor. Ambient assegurat.

Els Espluvins

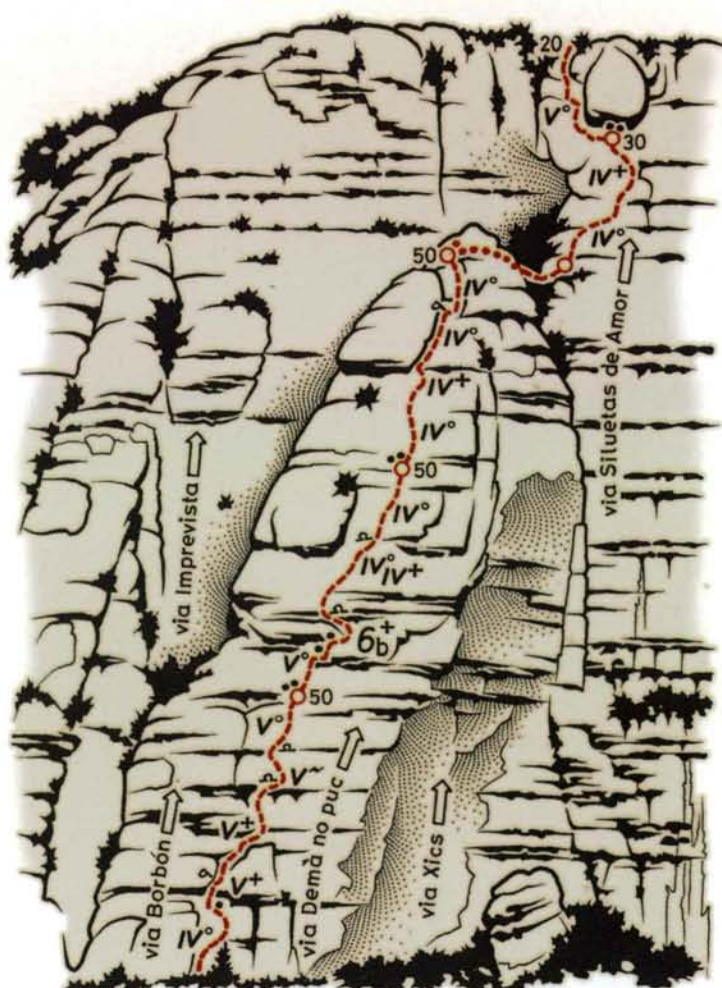
Entre l'Esperó de les Orenetes (via Alfa Centauro) i la Paret Bucòlica es troba el sector anomenat cingles del Tasenglar. Josep Solé i Remi Bescó aprofiten la primavera per atacar l'esperó més assequible a l'esquerra de la baixada de la Paret Bucòlica, tot resseguint a l'estil clàssic les plaques més suggestives i amb la millor roca. D'aquesta via cal destacar que l'últim llarg és el més interessant i que durant l'ascensió es pot abandonar clarament a la dreta des de la R3 i la R5. És la via Ploramiques (12-5-2006), semiequipada amb espits i alguns claus, i amb savines a la major part de les reunions. Cal dur bagues molt llargues, aliens i friends al gust. És ideal de combinar-la amb alguna altra via de la Paret Bucòlica.

Collegats

Poc a poc les moles del Pessó van agafant consistència amb un seguit de línies prou atractives i variades per a tots els gustos. Ara per ara, la via Performance esdevé la més freqüentada pel generós nombre de xapes que hi ha, cosa que la diferencia clarament de la resta d'itineraris, molt més exigents i limitats amb assegurances que segueixen la tònica general de la zona. Una via més per sumar a la causa és la Club de Fans (14-10-2006), oberta per A. Ballart en solitari, encertant per un terreny prou agraït entre les vies Borbón i Demà no puc. La roca és molt bona excepte en un passatge puntual a la meitat del primer llarg, i hi ha assegurances en els punts clau on s'ha de donar la talla. Amb tan sols dos espits en 200 m, exigeix un bon domini del grau V i resseguir sinuosament el camí que ofereix la roca. Cal portar els tascons, cordinos variats per a ponts de roca i aliens al gust. Dificultat obligada de 6a.

COLLEGATS / Moles del Pessó

Via Club de Fans (200 m. MD+)

Les Guillerries, una comarca natural que cal conèixer

El volum 22è de la col·lecció de Guies del Centre Excursionista de Catalunya és una proposta de vint-i-tres itineraris per la comarca natural de les Guillerries.

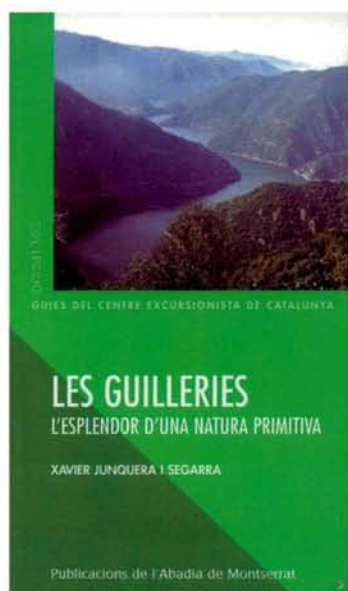
Les Guillerries ha estat la gran zona oblidada dins dels llibres d'itineraris excursionistes. Fa molts anys que no es publica cap guia sobre aquest indret muntanyós. Per tant, aquest llibre omple un buit i, d'una manera força rigorosa, ens convida a introduir-nos en aquests paratges coberts d'una frondosa vegetació.

A les pàgines inicials hi ha una introducció geogràficohistòrica de la comarca i unes consideracions sobre l'ús de la guia; segueixen els mapes a escala 1:50.000, que ens ajuden a situar les rutes, i tot seguit, la descripció dels vint-i-tres itineraris, que, a més d'incloure els recorreguts, està farcida de notes històriques i anècdotes que han succeït en aquestes muntanyes, un interès afegit. L'autor de la guia hi ha treballat amb rigor, informant-se tant dels aspectes geogràfics com dels històrics i etnogràfics; el resultat: una magnífica guia que mancava entre l'extensa bibliografia excursionista de què es disposa.

Dels vint-i-tres itineraris proposats, els quatre primers es poden fer amb vehicle, i els dinou restants són rutes per fer a peu. Al final del llibre, hi ha una llarga llista dels serveis que es poden trobar als pobles, un recull bibliogràfic dels llibres de la comarca i un índex toponímic.

Felicitó l'autor d'aquest volum, soci actiu del Centre, que, mitjançant les seves excursions col·lectives organitzades dins de la Secció de Muntanya, ha donat a conèixer les Guillerries a molts socis.

Les Guillerries tenen un passat històric important, aquí han succeït fets notables al llarg dels segles. Per aquest motiu, les ressenyes dels itineraris han estat farcides de narracions d'esdeveniments curiosos.

Les Guillerries. L'esplendor d'una natura
Xavier Junquera
Col·lecció Guies del CEC, 22
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Barcelona (2006)
168 pàgines, amb il·lustracions

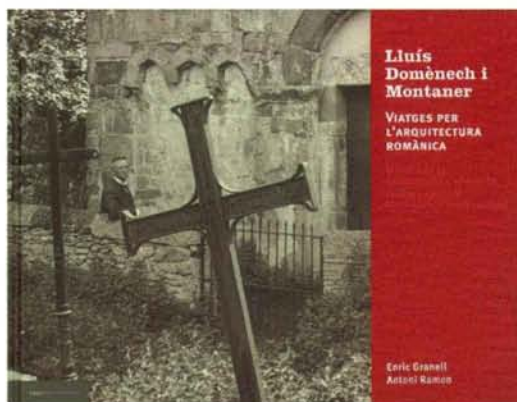
La descoberta del romànic

El nostre consoci arquitecte Lluís Domènech i Montaner volia escriure una *Història de l'art romànic a Catalunya*, però l'obra no es va arribar a fer; n'ha quedat només un esbós del programa que volia seguir i documentació abundant, que havia anat aplegant i que, gràcies a la donació que l'any 2000 va fer-ne el seu nét Lluís Domènech i Girbau, es conserva a l'Arxiu del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya. Enric Granell i Antoni Ramon ens ho donen a conèixer amb aquest llibre, publicat pel Col·legi d'Arquitectes.

Del 1901 al 1906, precisament durant els anys en què dirigí les obres de restauració de les columnes romanes del nostre Centre, Domènech, amb els seus alumnes de l'Escola d'Arquitectura, va fer nombroses excursions seguint sistemàticament els temples romànics del nord de Catalunya.

Aquest llibre, a més de detallar els itineraris que seguí Domènech i Montaner, amb nombrosos textos, fotografies i plànols originals, fa una bona anàlisi dels orígens de l'excursionisme científic, de gran interès per a qui vulgui conèixer més a fons la nostra història social.

F. O.

Lluís Domènech i Montaner
Viatges per l'arquitectura romànica
Enric Granell i Antoni Ramon
Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya
Barcelona (2006)
336 pàgines, amb il·lustracions

El canvi de paisatge

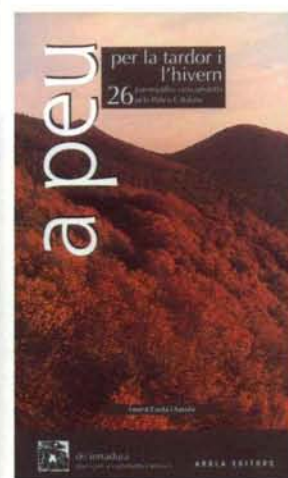
Us presentem un nou llibre del nostre consoci Ernest Costa. Ens proposa vint-i-sis caminades assequibles per indrets poc freqüentats en molts casos però tots d'un alt interès natural i paisatgístic, en què sempre trobareu aquell al·licient que el fa singular. Aquestes propostes ens porten per tota la geografia de parla catalana, on gaudirem de paisatges variats i de la seva història. Cada proposta té un o més motius que la fan atractiva, i totes les fotografies són d'una gran qualitat.

S'hi dediquen vint caminades al Principat, dues a les Illes, dues a les terres valencianes i dues a les comarques del nord de Catalunya.

Aquestes vint-i-sis passejades i excursions tardorenques i hivernals tindran la continuació en un altre llibre, de la mateixa col·lecció, que continuarà tot de rutes per fer durant la primavera i l'estiu.

Totes en conjunt es van emetre durant quatre temporades—del 1999 al 2003— a Catalunya Ràdio, dins l'espai «Paisatges al punt», en què es parlava dels canvis en els paisatges al llarg de l'any, tant per causes naturals com per causes provocades per l'home.

És un llibre que, a través de les descripcions, traspuja fidelitat i amor al país.

A peu per la tardor i l'hivern
26 passejades i excursions pels Països Catalans
Ernest Costa i Savoia
Col·lecció de Ferradura
Arola Editors. Tarragona (2006)
153 pàgines, amb il·lustracions

Montserrat, camins i vies ferrades

Un nou llibre d'itineraris que presenta les trenta-dues caminades i vies ferrades més boniques de Montserrat, amb una descripció detallada i precisa dels corriols que ens portaran a conèixer els racons més emblemàtics del massís.

El llibre consta de sis apartats: la regió d'Agulles, els Ecos, el Montgròs, Sant Jeroni, Sant Benet i el monestir.

Tots els itineraris proposats es poden fer en una jornada, i n'hi ha per a tots els gustos: des de curtes caminades fins a llargues vies ferrades i camins amb passos aeris.

Cada excursió inclou una breu introducció, dades tècniques, una descripció i un croquis senzill que ens ajudarà a interpretar la ruta. És aconsellable, però, de portar-hi, a més del llibre, un bon mapa del massís.

Aquest llibre d'itineraris montserratins ens facilita el coneixement de tota la muntanya, tant dels camins més freqüentats com dels que no ho són tant. En conjunt, ens porta per tot de corriols que ens oferiran una visió total del massís.

Montserrat. Les 32 millors excursions i vies ferrades
Francesc Roma i Casanovas
Col·lecció Azimut, 85
Cossetània Edicions. Valls (2006)
129 pàgines, amb il·lustracions

Massís del Turbó i la serra de Sis

La nova edició d'aquest mapa, a escala 1:40.000, ha millorat substancialment pel que fa a la cartografia i, sobretot, a la topografia. Hi són representats tots els senders de gran recorregut (GR) i també les pistes. Malauradament, quant a la toponímia, hi ha molts disbarats.

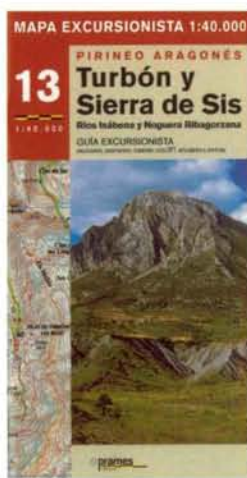
Acompanya aquest mapa una guia, en la qual trobarem la descripció de dotze itineraris a peu, representats en el mapa, a més d'una llarga introducció amb informacions de geografia i d'història, una descripció dels pobles i dels edificis més singulars, l'accessibilitat, un llistat de senders ballats i un d'allotjaments.

Aquest mapa és el número 13 dels publicats per l'editorial Prames.

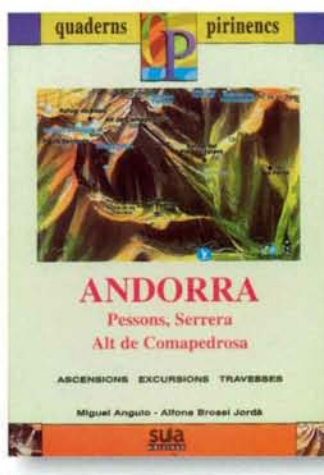
Un nou mapa d'Andorra

L'editorial SUA presenta, dins del conjunt de mapes del Pirineu coneguts com a Quaderns Pirinencs, el mapa d'Andorra. Com en tots els mapes d'aquesta sèrie, el relleu de les valls i muntanyes és representat per les corbes de nivell i, a més, per diferents colors, que simulen tres dimensions, tret que ajuda, i molt, a fer-se càrrec de la configuració geogràfica del Principat. En una cara del full hi ha el mapa a escala 1:50.000 i en l'altra, el mateix a 1:25.000.

Acompanya el mapa un quadern amb la descripció de vint-i-sis itineraris (excursions curtes, ascensions als cim i traveses), unes propostes que ajuden a l'excursionista o al muntanyenc a obtenir una idea molt aproximada dels indrets més interessants de les muntanyes andorranes. Un llistat dels refugis i dels telèfons d'interès són el colofó d'aquest quadern.

Turbón y Sierra de Sis
Editorial Prames
Saragossa (2006)
Escala: 1:40.000

Andorra. Pessons, Serrera, Alt de Comapedrosa
M. Angulo i A. Brosel
SUA Edizioak. Bilbao (2006)
94 pàgines, amb il·lustracions
Escala: 1:25.000 i 1:50.000

Altres novetats editorials

La vall de Lillet (del Riutort al Junyent). Itineraris des de la Sala i el Xalet del Catllaràs
Miquel Jaumot Bisbal
Col·lecció Petjades, 8
Cossetània Edicions. Valls (2006)
128 pàgines, amb il·lustracions

Caminant per la porta del cel Tavascan - Graus - Certascan - Pinet - Vallferrera
David Buenacasa i Marc Subirà
Col·lecció Azimut, 83
Cossetània Edicions. Valls (2006)
105 pàgines, amb il·lustracions

Meteorologia i muntanya
Jordi Sacasas
Col·lecció Cavall Bernat
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Barcelona (2006)
104 pàgines, amb il·lustracions

Andando la vida
Pati Blasco
Ediciones Desnivel. Madrid (2006)
155 pàgines

Grandes cuevas y simas del Mediterráneo. De Gibraltar a Catalunya Nord
Victor Ferrer Rico
Editat pel mateix autor. Barcelona (2006)
344 pàgines, amb il·lustracions

Escaladas en el macizo del Mont Blanc Volum 1, Del glacier de Trient al glacier de Géant
François Damilano
Col·lecció Guías de Escalada
Ediciones Desnivel. Madrid (2006)
210 pàgines, amb il·lustracions

Las mejores rutas por los Picos de Europa
Agustín Santori i José Luis Rodríguez
Edilesa. Lleó (2006)
271 pàgines, amb il·lustracions

25 excursions pel Front del Pallars
Recull guanyador del VI Premi Vèrtex, convocat per la FEEC
Joan Ramon Segura
Col·lecció Azimut, 87
Cossetània Edicions. Valls (2006)
180 pàgines, amb il·lustracions

Illes mediterrànies

Estada a l'illa de Còrsega

Del 29 de juliol al 5 d'agost de l'estiu passat, un grup de cinquanta socis del Centre, organitzat per la Secció de Muntanya, va fer un viatge a Còrsega, amb l'objectiu de conèixer l'illa, sobretot les muntanyes.

Tots els dies varen fer estada a la petita ciutat de Corti, al centre de l'illa, i als peus del parc natural regional de Còrsega.

Des de Corti, es desplaçaren a diferents indrets de l'illa, amb la intenció d'aconseguir una visió de la seva geografia i dels seus paisatges des de ben a prop.

El programa d'excursions al llarg d'aquests dies va incloure el San Pedrone, cim de 1.767 m situat a la Castagniccia, regió de l'Alta Còrsega, en mig de boscos de castanyers i, a les parts més altes, de faigs. L'itinerari que varen seguir, l'iniciaren al col d'U Pratu (985 m), i per l'impressionant bosc de San Petru d'Accia, pujaren el San Pedrone, i des d'aquest cim varen baixar fins al petit poble d'U Salgetu.

El segon itinerari era l'estany de Crenu i el cim de Sant Eliseu (1.511 m). Però les dificultats que es presentaren per arribar al poble d'Ortu, on havien d'iniciar la caminada, els van obligar a

canviar de pla i anaren a visitar Les Calanche, impressionants formacions de roques granítiques de color rosat, situades arran de mar. Un indret realment sorprenent.

El tercer dia, es dividiren en dos grups. Un va fer una visita al poble de San Antonino, un dels més bonics de la comarca de la Balagna, i a la ciutat de Calvi. I l'altre part del grup assoliren el Monte Cintu (2.706 m), el cim més alt de l'illa. La quarta jornada, la dedicaren a resseguir la costa oriental, amb parada a Bonifaziu, important població situada a l'extrem sud de l'illa. El cinquè dia varen fer el recorregut complet de les boniques gorges de Tavignanu —amb sortida des de Corti fins al refugi de la Segà. I la sisena i última sortida fou a l'estany de Bastani i al Monte Renosu (2.352 m) —amb sortida i arribada a l'estació d'esquí d'E Capannelle.

Per obtenir de Còrsega una visió general i resseguir-ne els indrets de muntanya amb detall, fan falta, com a mínim, unes tres setmanes. Aquest grup, en tan sols una setmana, va procurar treure'n el màxim profit, visitant els llocs de muntanya de més anomenada o situats en indrets estratègics

El camí de bast, per les gorges de Tavignanu, una de les excursions que varem fer durant l'estada a l'illa de Còrsega.

des d'on poder gaudir de la natura d'aquesta illa, que, per cert, es troba en un excel·lent estat natural. En definitiva, unes muntanyes, uns congostos i unes valls que realment val la pena conèixer.

F. B.

FE D'ERRADES

Per un error allè als autors, en l'article «Mongòlia, una terra de contrastos del núm. 867 de *Muntanya*, a la pàgina 16 havien de figurar com a autors d'aquest reportatge Pep Viñas i Odette Gomis, i no solament Pep Viñas. Des de la Redacció demanem disculpes als autors.

Curses de muntanya

Albert Ferrer i Regina Mola guanyen el Campionat de Catalunya en la VII Cursa Alpina de La Molina

El diumenge 8 d'octubre passat es va disputar la setena edició de la Cursa Alpina de La Molina, en què Albert Ferrer i Regina Mola es van proclamar guanyadors del Campionat de Catalunya 2006 de curses de muntanya. La prova, organitzada pel Centre Excursionista de Catalunya, també va decidir els guanyadors de la Copa Catalana.

La cursa va estar marcada, des de bon principi, pel ritme dominador de Regina Mola i José Lozano, que amb el pas dels quilòmetres van aconseguir prou avantatge per creuar còmodament la línia d'arribada. Albert Ferrer va fer valer la seva tercera posició per proclamar-se guanyador del Campionat de Catalunya 2006, ja que ha estat el primer corredor federat a Catalunya que va fer aturar el cronòmetre.

En la categoria femenina, Regina Mola va obtenir poc més d'un minut d'avantatge sobre Montse Bergadà, suficient per proclamar-se campiona de Catalunya de Curses d'Alta Muntanya de la FEEC.

La prova va tancar també la Copa Catalana de Curses d'Alta Muntanya (Skyrunning). A falta de les validacions oficials, Lluís Corbera va aconseguir amb la sisena posició els punts suficients per aixecar el trofeu. Per la seva banda, Mònica Ardid va fer valer el tercer esglaó del podi per endur-se la Copa.

E. P.

RESULTATS DE LA CURSA ALPINA DE LA MOLINA:

Homes

1. José Lozano (independent) 1:52:09
2. Álvaro Tremiño (EMC) 1:57:11
3. Albert Ferrer (UEC Anoia) 1:58:15

Dones

1. Regina Mola (UEC Mataró)
2. Montse Bergadà (CE Terrassa)
3. Mònica Ardid (CE Abrera)

Barcelona, 10 d'octubre del 2006

Per a més informació:

www.feec.org/Activitats/Curses/2006/LaMolina.xls

www.cec-centre.org/lamolina2006.pdf

Aplec dels Països Catalans

Pollença acull el XXX Aplec Excursionista dels Països Catalans

Del 12 al 15 d'octubre passat, a Pollença es va celebrar el XXX Aplec Excursionista dels Països Catalans, organitzat per la Secció de Muntanya del Club Pollença.

Aquestes trobades anuals ens ofereixen la possibilitat d'apropar-nos a una realitat tot compartint uns dies amb els socis d'altres entitats de les terres de parla catalana. Cal dir que al llarg de tres dècades, han estat de les poques trobades, en l'àmbit dels Països Catalans, que han tingut continuïtat; això es una mostra de la fidelitat de l'excursionisme a la terra i la cultura.

El camp de futbol de Can Escarrinxo, als afores de la població, va ser l'espai on es va centralitzar l'aplec: les inscripcions, el lloc d'acampada, la sortida de les excursions, les actuacions musicals i el dinar de cloenda. Les conferències es van fer a la sala d'actes del Club Pollença.

Es van dur a terme set caminades, cada dia, de diferents nivells: el puig Tomir (1.102 m), la cuculla de Fartàritx (711 m), el puig de Maria (325 m), els molins de Llinàs, ses Voltes d'en Galileu,

i el camí vell de Lluc, ruta que segueixen el pelegrins que pujaven des de Pollença fins al santuari, a més de la sortida fins a les cales de Figuera i Murta, per fer-hi una campanya de neteja. Tan sols l'excursió al torrent de Pareis fou suspesa, per motius de seguretat, a causa de les fortes pluges.

Els vespres, a la sala d'actes del Club Pollença es van projectar tres audiovisuals: L'expedició mallorquina al «Khan-tengri», cim de 7.010 m, a la serralada de l'Himàlaia, la «Ruta de pedra en sec i el seu patrimoni» i la presentació del «Camí» a Mallorca.

Pel que fa a la part més lúdica, cal esmentar les actuacions dels grups musicals, com Sarau Alcudienc, els Sifosis i els Tutu-Pa. L'últim dia, el diumenge, es va fer el tradicional dinar de cloenda, en què participaren uns 250 excursionistes.

Finalment es va decidir que el proper aplec, el del 2007, seria organitzat pel Grup Excursionista Delit Tenim, a la vila de Prats de Molló, els dies 1, 2, 3 i 4 de novembre.

F. B.

Publicacions

La revista Desnivel fa 25 anys

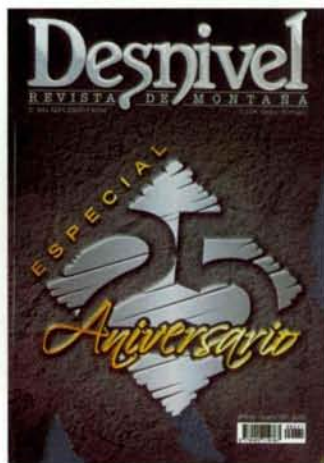
Ja fa 25 anys que la revista *Desnivel* es va publicar per primera vegada. Eren uns anys en què el món de l'escalada i les rutes per les altes muntanyes d'arreu prenen força, i *Desnivel* oferia una plataforma de difusió de les

noves tècniques i dels nous materials alhora que donava a conèixer escaladors i alpinistes amb un nivell d'activitat destacada, sense oblidar mai, sobretot, els sentiments que genera la muntanya i l'estil de vida dels qui la practiquen.

Per commemorar aquest aniversari, la revista *Desnivel*, el setembre passat, va publicar un especial en què fa un repàs dels 240 números publicats fins ara tot destacant-ne els vint-i-cinc articles més interessants quant a material, escalada en roca, alpinisme, entrevistes i anuncis publicitaris, i també rememorant la trajectòria de la revista al llarg d'aquest quart de segle.

Des de *Muntanya* felicitem *Desnivel* i us encoratgem a seguir endavant en la mateixa línia que fins ara ha seguit la revista, que ha aconseguit ser un referent dins de les publicacions d'alta muntanya i escalada.

F. B.

Cinema de muntanya

El Festival de Torelló ret homenatge a Josep Manuel Anglada

J. M. Anglada

José Manuel Anglada serà el primer alpinista català homenatjat pel Festival de Cinema de Muntanya de Torelló, que enguany celebra la seva 24a edició entre el 10 i el 19 de novembre. En total, la secció competitiva projectarà 39 documentals procedents de catorze països.

Després de dedicar 23 edicions a retre homenatge a les grans llegendes de l'alpinisme internacional, la direcció del Festival de Cinema de Muntanya de Torelló ha optat aquest any per dedicar el certamen a una de les figures més importants, i amb més reconeixement internacional, de casa nostra: Josep Manuel Anglada.

tat d'escoltar una conferència inèdita pronunciada pel director.

Finalment, el Festival de Cinema de Muntanya de Torelló porta diferents exposicions que es poden veure durant la llarga setmana de duració del certamen. «Viatge a l'or, l'imaginari del Klondike» i «Escaladors» constitueixen dues

Precursor de l'escalada de dificultat i inspirador de les grans expedicions, fou el director tècnic de la primera expedició catalana a l'Everest. Ha participat en l'obertura de nombroses vies, tant a Catalunya com a la resta del món.

A més de la secció oficial, que reparteix 9.000 premis en les diferents categories, el Festival atorga el 2n Premi Caixa Sabadell de Periodisme, al qual s'han presentat 24 treballs. Paral·lelament, la Secció Cinema Cirvianum ofereix una retrospectiva dels 25 anys del programa «Al filo de lo imposible», iniciat el 1981 per Sebastián Alvaro. A més de poder veure sis capítols de la sèrie, els assistents tindran la possibili-

interessants propostes. La primera ens porta fins al final del segle XIX, moment en què es va inaugurar la línia de tren que unia Skagway (Alaska) amb la Colúmbia Britànica i el Yukon. La notícia del fet que s'havia trobat or en un afluent del riu Klondike, que desemboca al Yukon, pocs anys després de l'obertura de la línia, va iniciar l'anomenada *corsa de l'or*. L'exposició ha estat produïda pel Museu Nacional de Muntanya de Torí.

La segona exposició, «Escaladors», ha estat realitzada per Santi Yanez i ens acostarà al vessant més humà dels escaladors esportius.

E. P.

factorFísic

Muntaner 231 2n
08021. Barcelona
Fax 932 022 435
info@factorfisc.com

Treballem amb mútues
Condicions especials per als socis del CEC

www.factorfisc.com

Tel. 932 023 197

Medicina de l'esport
i muntanya

Revisions mèdiques
i esportives

Medicina general
i pediatria

Traumatologia

Titulat en croissants calentons

El futur professional de molts joves com tu té un títol: la Formació Professional. Un ensenyament de qualitat amb més de 140 titulacions que t'ajudarà a triomfar en la professió que escullis. Informa-te'n a gencat.net/educacio

Formació Professional. Posa-li títol al teu futur.

Una volta pel Montcau

- Coll d'Estenalles
- El Sec
- Roques de la Coca
- Coll de les Eres
- El Montcau
- Coll d'Estenalles

Us proposem aquesta excursió pel Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac que, encara que senzilla, és ben espectacular per les dilatades vistes que hi ha del Vallès i del Bages, que s'estenen fins als Pirineus, des d'un dels cims més característics d'aquest massís de Sant Llorenç: el Montcau.

ALBERT MARTÍNEZ

Encara que en bona part l'itinerari segueix per camins de cornisa sobre fondals, no presenta dificultats. No obstant això, cal advertir als qui pateixen vertigen que poden tenir alguna complicació. Tanmateix, la solidesa i l'adherència del conglomerat, base geològica d'aquest muntanyam, fa que puguem petjar amb seguretat.

0:00 h Coll d'Estenalles (873 m) L'itinerari comença al km 14,8 de la carretera de Terrassa a Talamanca, junt al Centre d'Informació del Parc. Val la pena fer-hi una visita, ja que ens permetrà de tenir una visió documentada de les possibilitats que ofereix el Parc. El camí s'inicia per una pista asfaltada que fa pujada, en direcció E.

0:08 h Collet d'Estella. Deixem la pista i prenem un camí a l'esquerra que va directe al Montcau —està indicat amb una fita metàl·lica. Ascendim per entre unes traces costerudes i pedregoses entre roquissars i un clap d'alzines. Hi ha una bona vista sobre el sector de la Mata a l'altra banda del coll d'Estenalles. Més enllà, la inconfusible silueta de Montser-

rat. Som dalt d'un replà carener. Davant nostre, si seguissim carena amunt, aniríem de dret al Montcau. A l'esquerra, separats per la canal del Sec, els Cortins.

0:12 h Bifurcació. Seguim un corriol a l'esquerra, canviem de vessant i ens endinsem per l'obaga. Al fons, un coll angost entre parets verticals: és el Sec, que separa els Cortins del Montcau. El caminó, ben fressat, de primer passa per entre un clap de vegetació i després, arrambat al mur balmat del Montcau. Encara que el camí és de cornisa es passa bé.

0:25 h Collet del Sec. Ens endinsem per una pregonja obaga. Dos camins: seguim el de baixada i per l'esquerra, aixaragallat. La vegetació, bàsicament d'alzinar, és densa. Al cap de dos minuts, trobem una altra bifurcació; ara agafem el camí de la dreta, que travessa un torrent. Avancem de cara a llevant tot vorejant el Montcau mentre resseguim la sòlida base de conglomerat. Hi trobem un exuberant alzinar amb boix.

0:32 h Roques de la Coca. Ens sorprèn, davant d'un replà al peu del Montcau, un estret mur rocallós de conglomerat rogenc. Per un caminó, podem fer-hi la volta sencera i, a través d'unes obertures, a manera de finestres, se'n pot veure l'altre costat. Deixem les roques de la Coca en direcció E, travessem el torrent i seguim per entre el roquissar amb fort pendent, sempre de flanqueig, per la base del Montcau. Al cap d'uns dos minuts cal superar un petit desnivell de baixada per un clap de roca llisa. Un boix ens ajudarà. Continuem vorejant, sempre per sobre de la timba: a l'esquerra, el sot de la Vall, i a la dreta, el del Llor. A sota mateix, el collet del Llor i, a continuació, la rectilínia carena dels Emprius; i a l'extrem S, les alteroses agulles de Finestrelles.

0:40 h El camí de l'esquerra, que baixa decidit, ens portaria al collet del Llor. A partir d'ara, no hi haurà cap dificultat. Seguim en direcció S, lleugerament ascendent, entre pelats rocallosos i algun claps de sotabosc.

1:00 h Coll de les Eres. És una collada ampla amb algunes alzines notables i restes de murs que podrien correspondre a un poblat preromà o medieval. Ara, des d'aquí i sempre pel fil de la carena en direcció N i de pujada, assolim el Montcau amb relativa facilitat, encara que en algun punt hem d'ajudar-nos amb les mans.

1:20 h El Montcau (1.056 m). Aquest topònim ve del llatí *monte calvo*, que significa 'muntanya pelada'. De fet, de lluny, podem comprovar aquesta aparença. La visió és extensíssima, cosa que, amb l'ajut de la taula d'orientació instal·lada al mateix cim, ens permet de fer geografia en viu.

El camí de tornada a coll d'Estenalles, ja no cal descriure'l, perquè ja el veiem. Només hem de tirar avall per la carena, en direcció SW, sempre pel corriol que davalla pel dret, tot resseguint el llom, i fins al collet d'Estella. Tot seguit, cal agafar la pista que hem fet a l'inici.

1:50 h Coll d'Estenalles.

Temps de camí:

1:50 h

Desnivell acumulat:

200 m

Dificultat:

Fàcil

Bibliografia:

Camins i fonts del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac. Diputació de Barcelona.

GRAU, Edmond; VANCELLS, Frederic. *22 Camins de Sant Llorenç del Munt i l'Obac.* Terrassa: El Cau Ple de Lletres, 2000.

Cartografia:

Sant Llorenç del Munt i serra de l'Obac, escala 1:20.000. Centre Excursionista de Terrassa.

Sant Llorenç del Munt i serra de l'Obac, escala 1:25.000. Editorial Alpina.

TRIA LA LENT QUE MILLOR S'ADAPTI A LA TEVA ACTIVITAT

Si vius el sol intensament...

protegeix la teva mirada al màxim

Indosol *elite*

Lents solars graduades d'alta resistència
i protecció total a la radiació solar (UV)

Indosol *polar*

Lents solars polaritzades graduades.
Protegeixen del sol i dels enlluernaments.

Evita els enlluernaments...

amb Indosol Polar

Indosol *sport*

Lents solars graduades de policarbonat.
Protegeixen del sol i dels impactes.

Pirineu de Lleida

el blanc dels teus pensaments

Baqueira-Beret Boí Taüll Resort Espot Esquí Port-Ainé
Port del Comte Tavascan Aransa Lles de Cerdanya
Sant Joan de l'Erm Tuixent-La Vansa Bosc de Virós

11 estacions d'esquí 500 km de pistes 1.000 canons de neu esquí alpi esquí nòrdic raquetes de neu trineu de gossos tir amb arc heliesquí 90 remuntadors mecànics excursions i passeigs a cavall motos de neu amb excursions diürnes i nocturnes construcció d'iglús 700 monitors esquí de muntanya i de fons telemarc snowbikes randonnée 30.000 places d'allotjament esquí extrem freeride quads BTT 100.000 viatgers/hora de capacitat màxitirolina escalada en glaç 500 km de pistes 1.000 canons de neu esquí alpi esquí nòrdic 11 estacions d'esquí raquetes de neu trineu de gossos tir amb arc heliesquí 90 remuntadors mecànics excursions i passeigs a cavall motos de neu amb excursions diürnes i nocturnes construcció d'iglús 700 monitors esquí de muntanya i de fons telemarc snowbikes randonnée 30.000 places d'allotjament esquí

Neu de Lleida
tant i tan a prop

www.lleidatur.cat 902 10 11 10